Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5/2011

ISBN 978-951-53-3346-9 (nid.)
ISBN 978-951-53-3347-6 (PDF)

Tulevaisuuden kulttuuriosaajat

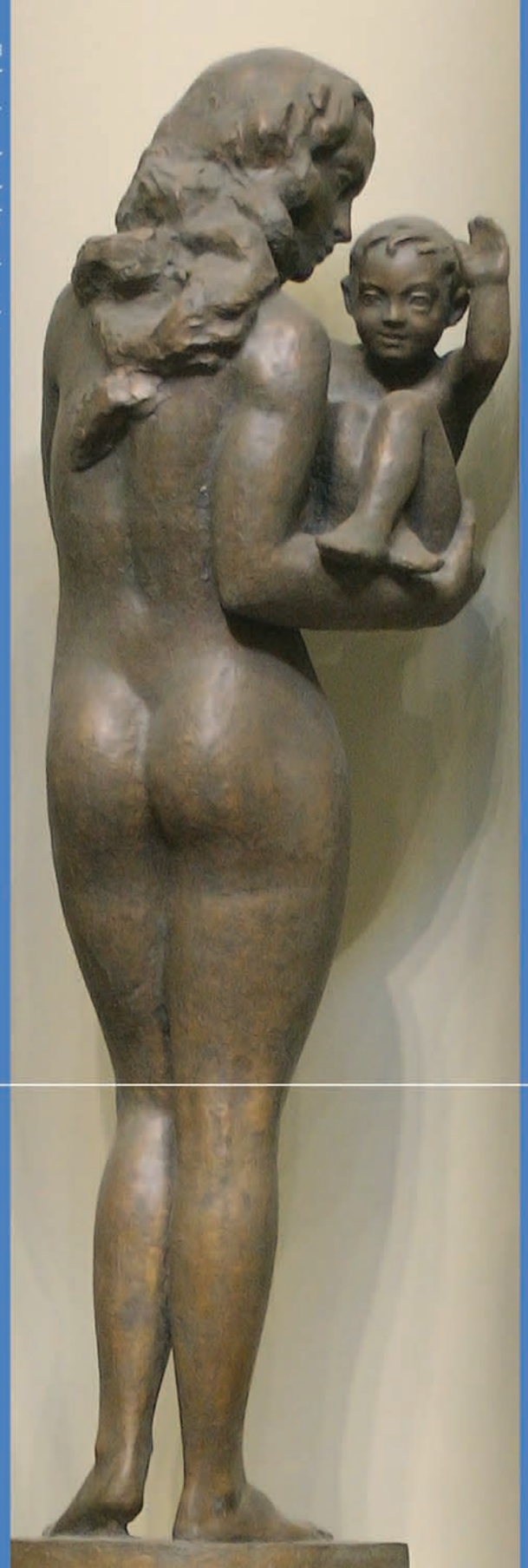

Tulevaisuuden kulttuuriosaajat

Näkökulmia moderniin elämään ja työhön

Antti Hautamäki ja Kaisa Oksanen

Ohjausryhmän puheenjohtaja Marja Tiura
Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5/2011

Tulevaisuuden kulttuuriosaajat
Näkökulmia moderniin elämään ja työhön

Antti Hautamäki ja Kaisa Oksanen

Ohjausryhmän puheenjohtaja Marja Tiura

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 5/2011

Tulevaisuusvaliokunta
Eduskunta
Puhelin 09 4321
Faksi 09 432 2140
tuv@eduskunta.fi
www.eduskunta.fi

Kansikuva: Wäinö Aaltonen, Tulevaisuus, 1932/1969
Kuva: Vesa Lindqvist, Eduskunta
Kansi: Marko Oja

ISBN 978-951-53-3346-9 (nid.)
ISBN 978-951-53-3347-6 (PDF)

Esipuhe

Tulevaisuusvaliokunnan vaalikauden yksi tärkeimpiä aiheita oli tulevaisuuden osaaminen. Mitä tietoja ja taitoja vaaditaan meiltä kaikilta pitkällä aikavälillä, jotta monimutkaistuvasta tulevaisuudesta kunnialla selvitään?

Aloitimme aiheen käsittelyn yhdistämällä yleissivistyksen ja metropolikehityksen ja ottamalla opintomatkalla Aasiaan vauhtia myös globaalikehityksestä. Tämän tuloksia voi arvioida kirjasta Metropolit, Aasia ja yleissivistys (2008). Aiheen käsittely valiokunnassa syveni professori Antti Hautamäen ja FT Kaisa Oksasen johdolla kohti modernin elämän ja työn vaatimien valmiuksien tarkasteluun.

Valiokunnassa ja laajemmassa ohjausryhmässä keskusteltiin paljon sivistyksestä yhteisen kulttuuriosaamisemme perustana. Yleissivistys ei koostu vain tiedoista ja taidoista – siihen kuuluu myös käsitys niistä arvoista, jotka ovat syntyneet ja vaikuttaneet historiassamme. Kulttuuri vahvistaa elämänhallintaa ja valiokunta esittääkin, että kulttuuriosaaminen otetaan osaksi sosiaalityötä. Työelämä on entistä vaativampaa ja edellyttää jokaiselta aktiivista otetta. Valiokunta pitää tärkeänä, että koulutus ja kulttuuri tukevat ihmisiä käyttämään ja kehittämään omia kykyjään täysimääräisesti.

Molemmille tämän "Tulevaisuuden kulttuuriosaajat"-raportin kirjoittajille sydämellinen kiitos.

Kiitän myös muita valiokuntia osallistumisesta ja kommenteista ja erityisesti ed. Jukka Gustafssonia, joka oli ohjausryhmässä aktiivisin.

Marja Tiura
tulevaisuusvaliokunnan puheenjohtaja

Tulevaisuusvaliokunnan kannanotto kulttuuriosaamisen vahvistamisesta

Kulttuuri on ymmärrettävä laaja-alaisesti

Valiokunta painottaa kulttuurin laaja-alaista käsittämistä. Kulttuurin piiriin kuuluvat paitsi taide myös yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja asenteet. Olemme siirtymässä teollisesta yhteiskunnasta luovaan talouteen, jossa yksilö on keskeisessä asemassa. Moni kokee jäävänsä syrjään tässä muutoksessa ja siksi kulttuuriosaamisen merkitys korostuu, koska se vahvistaa ihmisten elämänhallintaa ja omien potentioidensa kehittämistä. Kulttuuriosaamisella tarkoitetaan yksilön taitoa orientoitua modernissa maailmassa, jossa kulttuuri läpäisee koko yhteiskunnan ja jossa elämän ja työnteon ehdot muuttuvat.

Sivistys kulttuuriosaamisen perustana

Kulttuuriosaaminen rakentuu hyvän yleissivistyksen varaan. Ihmisen on tunnettava oma taustansa ja historiansa sekä niiden kytkeytyminen laajempiin eurooppalaisiin ja maailmanlaajuisiin kehitysprosesseihin. Yleissivistys ei ole vain tietopohjaa vaan siihen kuuluu käsitys niistä arvoista, jotka ovat syntyneet ja vaikuttaneet historiassamme. Tulevaisuuden yleissivistys toimii pohjana erikoistuneelle osaamiselle ja antaa keinoja vastata globaaleihin haasteisiin, kuten ilmastonmuutokseen, lisääntyviin elintasoeroihin, eriarvoisuuteen, elämän laadun kysymyksiin sekä kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen. Tulevaisuudessa tärkeä yleissivistys ei ole vain välineellistä "miten" -tietoa, vaan mitä suurimmassa määrin myös "arvo-osaamista" eli sellaisten arvojen omaksumista, jotka edistävät näihin haasteisiin vastaamista. Arvoja ei voida opettaa faktatietojen tapaan. Arvot omaksutaan osana ihmisten erilaisissa yhteisöissä tapahtuvaa vuorovaikutus-

ta. Tietyn yhteisön arvojen omaksuminen edellyttää identifioitumista tähän yhteisöön.

Tulevaisuusvaliokunta ehdottaa, että yleissivistyksen asemaa vahvistetaan koulujen opetusohjelmassa. Tiukkojen oppiainerajojen sijaan avainasemassa ovat luovuus, kyseenalaistaminen ja yksilöllisen uteliaisuuden varaan rakentuva oivallus.

Kulttuuriosaaminen vahvistamaan luovuutta ja innovatiivisuutta taloudessa

Osaamistaloudessa yritysten on kyettävä jatkuvasti kehittämään innovatiivisia tuotteita ja palveluita. Tässä tarvitaan luovia ja koulutettuja ammattilaisia. Tulevaisuusvaliokunta korostaa, että luovuutta tarvitaan koko elinkeinoelämässä. Siksi puhe ns. luovista toimialoista rajaa luovuuden liian kapeaksi, vaikka kulttuuri suppeassa mielessä onkin luovuuden paradigma. Kulttuurilla on vahva stimuloiva vaikutus kaikilla toimialoilla ja siksi kulttuurin vahvistaminen lisää luovuutta koko yhteiskunnassa.

Tulevaisuusvaliokunta tähdentää, että luovuuden kulttuuria on vahvistettava kaikilla työpaikoilla osana työelämän kehittämistä.

Tulevaisuusvaliokunta pitää julkisten tietovarantojen avaamista erityisen tärkeänä, koska niitä hyödyntäen kouluissa, kansalaisyhteiskunnan piirissä ja yrityksissä voidaan kehittää aivan uudenlaisia tuotteita ja palveluja.

Kansalaisten potentiat käyttöön

Työelämä on entistä vaativampaa ja se edellyttää jokaiselta aktiivista otetta. Yhteiskunnassa tarvitaan sellaista kulttuuriosaamista, joka auttaa yksilöitä käyttämään potentioitaan niin työelämässä kuin yksityiselämässään. Vaikka kaikilla ihmisillä olisikin samat perustarpeet, tarvitsevat ihmiset erilaisia määriä ja erilaisia resursseja toimintamahdollisuuksiensa turvaamiseen. Erityi-

sen tärkeää on, että jokainen nuori löytää omia kykyjään vastaavan ammatin ja saa siihen parhaan mahdollisen koulutuksen. Niin ikään luovuus tulee nähdä kaikille kuuluvana kykynä ja oikeutena, ei erityisen ”luovan luokan” ominaisuutena.

Tulevaisuusvaliokunta esittää ammatinvalinnan ohjauksen tehostamista ja ammatillisen koulutuksen uudistamista tavoitteena tukea yksilöitä käyttämään ja kehittämään omia kykyjään maksimaalisesti.

Kulttuuriosaaminen johtajien taidoksi

Uudessa taloudessa luovuutta tarvitaan kaikilla työpaikoilla ja kaikissa organisaatioissa. Luovuuden esteet on raivattava ja ihmisille on annettava mahdollisuus kehittää työtehtäviään ja työolosuhteitaan. Teollisen yhteiskunnan ylhäältä alaspäin suuntautuva ohjaaminen ja varovaisuuden kulttuuri ovat suuri este työelämän uudistumiselle ja innovaatioiden syntymiselle. Tulevaisuuden johtajat ymmärtävät kulttuuristen tekijöiden merkityksen organisaation menestykselle. Johtamisen ydin tulee olemaan työntekijöiden arvostus ja heidän voimaannuttamisensa käyttämään omaa osaamistaan ja luovuuttaan.

Tulevaisuusvaliokunta esittää, että kulttuuriosaamista vahvistetaan johtamiskoulutuksessa ja tulevia johtajia koulutetaan ihmiskeskeiseen johtamistapaan. Tämä koskee niin liikkeenjohdon kuin julkisen hallinnonkin johtamiskoulutusta.

Kulttuuriosaaminen vahvistaa elämänhallintaa

Polarisaatio näyttää voimistuvan suomalaisessakin yhteiskunnassa. Polarisaatio näkyy elämänhallinnan menetyksenä ja kyvyttömyytenä vastata työelämän haasteisiin. Elämänhallinta jatkuvasti muuttuvassa ja moniarvoistuvassa maailmassa on liian monilta hukassa. Käsitys omasta arvokkuudesta ja identiteetistä on kadoksissa. Kulttuuriosaaminen auttaa ihmisiä orientoitumaan

hämmentävässä muutosten maailmassa ja näkemään muutokset mahdollisuutena. Elämänhallintaan kuuluu osallisuus eli mahdollisuus jokaiselle tuoda oma panoksensa omien voimiensa mukaan yhteiseen hyvään ja kokea elämänsä merkittävänä. Kulttuuriosaamisen vahvistaminen on tehokas keino ehkäistä syrjäytymistä.

Tulevaisuusvaliokunta ehdottaa kulttuuriosaamisen ottamista osaksi sosiaalityötä.

Suvaitsevaisuutta on vahvistettava monikulttuurisessa yhteiskunnassa

Kulttuuriosaamiseen kuuluu myös suvaitsevaisuus ja kyky asettua toisten ihmisten asemaan. Tällainen suvaitseva kulttuuriosaaminen ei tarkoita yksinomaan erilaisten kulttuurien tuntemista ja hyväksymistä, vaan kykyä käydä vuoropuhelua ja analysoida erilaisia tilanteita ja kohtaamisia vailla ennakko-oletuksia. Tämä on aitoa monikulttuurisuutta, joka perustuu vuoropuheluun ja omaan selkeään identiteettiin.

Tulevaisuusvaliokunnan näkemyksen mukaan arkielämän kulttuurieroista tulee puhua niin kouluissa, työpaikoilla kuin kotonakin sen sijaan, että tukeutuu ennalta oletettuihin käsityksiin erilaisista kulttuureista ja tavoista kohdata niitä.

Kulttuuripolitiikka vastaamaan laaja-alaista kulttuurikäsitystä

Kulttuurin käsitteen laajeneminen vaikuttaa myös kulttuuripolitiikkaan. Koska kulttuuri on niin merkittävä asia niin yksilön kuin yhteiskunnan toiminnan kannalta, on kulttuuripolitiikasta tullut keskeinen tekijä yhteisöjen ja yhteiskunnan kehityksen ohjaamisessa.

Kulttuuripolitiikan tullessa merkittäväksi osaksi koko politiikan kirjoa, on samalla turvattava kulttuuripolitiikan itsenäisyys ja vältettävä sen tekemistä yksinomaan talouspolitiikan jatkoksi (tuotteistaminen, välineellistyminen, viihteellistyminen). Kulttuurin laajaa ymmärrystä ja kulttuuripolitiikkaa tulee hyödyntää entistä enemmän koko kansallisen politiikan osana ja eturintamassa, unohtamatta kulttuurin ytimen – taiteiden – arvoa.

Tulevaisuusvaliokunta ehdottaa, että kulttuuripolitiikan perusteita pitää arvioida uudelleen lähtien kulttuurin laaja-alaisesta käsittämisestä ja kulttuuriosaamisen merkityksestä kansalaisten perustaitona.

Helsingissä 11 päivänä maaliskuuta 2011

Asian käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Marja Tiura /kok
vpj. Jyrki Kasvi /vihr
jäs. Mikko Alatalo /kesk
Marko Asell /sd
Harri Jaskari /kok
Kyösti Karjula /kesk
Miapetra Kumpula-Natri /sd
Jouko Laxell /kok
Päivi Lipponen /sd
Marjo Matikainen-Kallström /kok
Juha Mieto /kesk
Mats Nylund /r
Sirpa Paatero /sd
Lyly Rajala /kok
Kimmo Tiilikainen /kesk
Pertti Virtanen /ps
Jyrki Yrttiaho /vas

Valiokunnan sihteerinä toimi Paula Tiihonen

Tulevaisuuden kulttuuriosaajat

Sisältö

Esipuhe 4

Tulevaisuusvaliokunnan kannanotto kulttuuriosaamisen vahvistamisesta 5

Tiivistelmä 12

I Johdanto 14

II Suurkaupungin ihmiset ja elämä 18

- Yhteiskunnan muutos urbaaniksi 18
- Suurkaupunkielämän tuntomerkit 20
- Talouden muutos aineettomaksi 21
- Modernin kaupunkilaisen välinpitämättömyys 23
- Luovuuden voittokulku 28
- Erilaisten pääomien merkitys 31
- Uuden kulttuurin ihannetyyppi 34
- Uuden kulttuurin yksilö ja työ 36
- Elinvoimainen osaamisyhteiskunta 39
- Uusi normaali 43

III Luova talous – utopia vai aito mahdollisuus 45

- Aineettoman talouden kritiikki ja haasteet 45
- Oikeudet ja vääryydet 47
- Luovuuskäsitteen kritiikkiä 49
- Itsehallinnon mahdollisuudet 50
- Omistamisen muutos 53
- Uudet tavat tehdä ja tuottaa 55

IV Kulttuurin globalisaatio ja rikkaus 58

- Kulttuuriteollisuus uuden talouden aikakaudella 58
- Monimuotoisuuden voima 60

Urbaani luovuus ja alueelliset heijastukset..... 63
Firenze esimerkkinä pienen kaupungin kyvykkyydestä 65
Kulttuuri menestystekijänä 68
V Johtopäätökset: Tulevaisuuden kulttuuriosaaminen..... 70
Kulttuuri laaja-alaisesti vaikuttavana elämän ja yhteiskunnan alueena 70
Kulttuuriosaaminen ja talous 72
Kulttuuriosaaminen elämisen taitona 4
1. Tulevaisuuden arvo -osaaminen ja identiteetti 75
2. Potentian realisoiminen..... 77
3. Globaalista verkostoitumisesta vertaistuotantoon 79
Kulttuuriosaaminen kaikkien voimavaraksi..... 81
Kirjallisuus 85

Tiivistelmä

Tämä kirja on raportti kulttuuriosaamisesta modernissa yhteiskunnassa, jossa kulttuuriset tekijät korostuvat. Kulttuuriosaaminen on merkittävää pääoma niin yksilön kuin yhteiskunnankin kannalta. Se parantaa yksilön kykyä navigoida ja orientoitua nykymaailmassa ja vahvistaa yhteiskunnan elinvoimaisuutta. Kulttuuriosaamisen alueet kiteytyvät arvo-osaamiseen, elämänhallinnan eri muotoihin ja globaaliin verkostoitumiseen. On kyse uuden kulttuurin ihmisestä ja hänen valmiuksistaan elää ja menestyä.

Kulttuuriosaamisen merkityksen kasvun taustalla on suurien muutosten sarja; jälkiteollinen murros, yhteiskunnan muutos urbaaniksi, talouden muutos aineettomaksi, työn muutos lyhytaikaiseksi ja epävarmaksi, sekä kaupunkikulttuurin vaikutus ihmisiin – yksilöllisyyden, järjen, vapauden ja tietynlaisen irrallisuuden painottuminen. Kirjan lähtökohtana on se, että modernin kulttuurin ja yhteiskunnan rakenteita ei voi ymmärtää tarkastelematta kaupunkien keskeistä roolia. Urbanisaatio lyö leimansa koko yhteiskunnan kehitykseen. Kehitys on kulkemassa kohti metropolien maailmaa. Ne syntyvät itsestään, koska niihin kasaantuu osaamista ja läheisyys helpottaa vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Suurkaupungit ovat eriytyneen ja monimuotoisen työnjaon ja kulutuksen näyttämöitä. Vahvana vaikuttavat myös talouden kentällä näkyvät tuotantotapojen muutokset, jotka liittyvät teknologian kehitykseen ja globalisaatioon. Kirjassa tarkastellaan luovan talouden ulottuvuuksia kriittisesti ja uusia avauksia unohtamatta. Kulttuuri vastaa haasteisiin niin uusilla tekemisen tavoilla kuin resurssien ja teknologi-

oiden luovaa ja joustavaa hallintaa edistämällä. Yhteiskunnan ja talouden toimintoja organisoidaan koko ajan enemmän aineettomien resurssien – tiedon ja osaamisen - varaan.

Lähestymme aihetta modernin elämän ja ihmisen tutkijoiden (Bauman, Benjamin, Sennett, Simmel, Virno jne.) kautta; he näkevät suurkaupunkikulttuurin kehittymisen väistämättömänä ottamatta siihen arvopohjaisesti kantaa. Tässä kirjassa jaamme heidän näkemyksensä emmekä esitä utopioita kehityksen pysäyttämiseksi. Sen sijaan tuomme esiin niitä valmiuksia, joita ihminen tarvitsee pärjätäkseen suurkaupungin elämässä ja luovassa taloudessa. Yksilö selviytyy jos hänellä on mahdollisuus edes jonkinasteisesti vaikuttaa muuttuviin tilanteisiin ja kontrolloida elämäntarinaansa. Toisaalta vain harvat ihmiset menestyvät ja kukoistavat ilman tukirakenteita epävakaissa ja pirstaloituneissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Useimmat kaipaavat edelleen instituutioiden tarjoamaa pysyvyyttä ja turvaa. He haluavat sitoutua ja tuntea olevansa hyödyllisiä ja arvokkaita yhteiskunnassa. Mielekkään elämän toteuttamisen keinot ja arvon luomisen tavat kuitenkin muuttuvat ja moninaistuvat, joten kaikki tarvitsevat parempia valmiuksia käyttää voimavarojaan ja tarttua uusiin mahdollisuuksiin.

Uusissa olosuhteissa myös yhteiskunnan perusteet joutuvat koetukselle. Perinteinen hyvinvointivaltio ei ole kyennyt tukemaan riittävästi yksilöitä nopeasti muuttuvassa globaalissa taloudessa. Vaarana on yhteiskunnan polarisaatio ja eliittien yhteiskunnan muodostuminen. Yhteiskuntapolitiikan tavoitteena tulisi olla elinvoimaisen osaamisyhteiskunnan rakentaminen, jossa kaikki yhteiskunnan voimavarat ovat käytössä ja jossa kaikki saavat osansa yhteiskunnan hyvinvoinnista. Juuri kulttuuriosaaminen antaa niitä valmiuksia, joita elämä ja työ modernissa urbaanissa ja globaalissa miljöössä edellyttävät.

I Johdanto

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan nykyisen kauden keskeisiä teemoja ovat olleet mm. hyvinvointi sekä metropolien ja uuden yleissivistyksen haaste. Näihin teemoihin liittyy myös tämä raportti kulttuuriosaamisesta. Tässä kirjassa kysymys kulttuurin merkittävyydestä yhdistyy kysymyksiin nykykulttuurin ominaisuuksista ja erityispiirteistä sekä niiden heijastuksista yksilöihin ja koko yhteiskuntaan. Muuttuneessa maailmassa ja elämänpiireissä korostuu kulttuuriosaamisen merkitys. Tarkastelemme nykykulttuurin piirteitä aikalaisanalyyttisellä otteella ensin suurkaupungin ja urbaanin yksilön näkökulmista ja sitten immateriaalitalouden ja globalisaation haasteiden kautta. Vastauksia etsimme niin kulttuurin monimuotoisuudesta kuin yhteisvaurauden ajatuksista, mutta ennen kaikkea tartumme haasteeseen kulttuuriosaamisen kautta. Alueelliset ja paikalliset esimerkit tukevat ja elävöittävät analyysia. Kulttuuri on moniselitteinen käsite ja käytämme sitä useissa eri ulottuvuuksissa. Yhtäältä kulttuuri pitää sisällään laajoja elämän jäsentämisen tapoja ja yhteiskunnan arvoja, toisaalta se käsittää joukon nimenomaan luovuuteen ja taiteeseen liitettyjä teemoja.

Professori David Throsby luonnehtii kulttuuria osuvasti. Siinä missä talous on aineellisten voimavarojen tuotannon ja allokoinnin järjestelmä, kulttuuri on laajasti ottaen ihmisiä yhdistävien arvojen ja merkitysten ja suppeammin ottaen kulttuurituotteiden järjestelmä. Taiteen ja kirjallisuuden ohella kulttuurin käsitteeseen sisältyy niin arvojärjestelmiä ja perinteitä kuin yksilön oikeuksia, identiteettejä ja elintapoja.[1]

[1] Tässä raportissa kulttuuriin kuuluvat taiteen lisäksi arvot ja asenteet, tavat ja perinteet. Näin määritellen myös sivistys on osa kulttuuria (vrt. kulttuuri sivilisaationa).

Aikakauden monet nimet:

Merkitystalous
Tietotalous
Elämystalous
Aineeton talous
Hybriditalous
Symbolitalous
Huomiotalous
Luova talous

Luovuuteen liittyvät käsitteet ovat nousseet yhteiskunnallisen keskustelun ytimeen ja kulttuurin rooli on 2000-luvulla korostunut erityisesti osana innovaatio- ja elinkeinopolitiikkaa. Luovuus, taidot, kyvyt, innovaatiot, lahjakkuus ja suvaitsevaisuus ovat taloutemme voimavaroja. Viimeisen kymmenen vuoden aikana luovaan talouteen on panostettu merkittävästi. Kulttuuri lisää ei-taloudellisen tietämyksen merkitystä taloudellisen menestyksen luomisessa. Tämä näkyy muun muassa elämäntavoissa ja kulttuurin kulutuksen kasvussa.

Elämän laatua ja hyvinvointia etsitään ja löydetään itsensä toteuttamisesta, kokemuksista, taide-elämyksistä ja henkisestä rikkaudesta. Kulttuurin kansantaloudellinen merkitys on entisestään vahvistunut ja kulttuurin tuotannon, jakelun, markkinoinnin ja myynnin edellytykset ovat monipuolistuneet ja yksilöllistyneet.[2] Tieto- ja viestintätekniikka on avannut valtavat mahdollisuudet digitalisoida informaatiota ja kulttuuriteollisuuden tuotteita. Verkossa olevaan tietoon ja kulttuuriin on helppo päästä käsiksi. Uusi tekniikka on myös madaltanut kynnystä alkaa itse tuottaa uusia kulttuurisia sisältöjä. Tämä demokratisoi mediaa mutta kyseenalaista samalla vanhat kulttuuriteollisuuden ansaintatavat.

[2] Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1

Kulttuuri on nostettu marginaalista keskiöön ja se nähdään kehityksen, demokratian ja hyvinvoinnin merkittävänä lähtökohtana. Samalla kulttuurin käsite on laajentunut. Kulttuuri on koko yhteiskuntaa luonnehtiva piirre ja luovuusstrategioissa kulttuuri ja taide määritellään yhteisön identiteetin, luovuuden ja innovatiivisuuden perustana.[3] Kulttuuria ei enää pelkistetä houkuttelevuustekijäksi tai talouden vastapariksi, vaan se liittyy suoraan menestykseen, kasvuun, talouden perusvoimavaroihin ja yhteiskunnan kehittämiseen.

Kulttuuri on:
1. Ihmisiä yhdistävien arvojen ja merkitysten järjestelmä
2. Kulttuurituotteiden järjestelmä

Luovuus on kykyä nähdä ja tehdä uutta. Luovuutta on yhdistää ennalta arvaamattomia asioita ja löytää uusia näkökulmia tuttuihin asioihin. Taide ja kulttuuri ovat luovuuden ytimessä, mutta jokaisella on mahdollisuus jonkinlaiseen luovuuteen.

Luova talous voi pitää sisällään mitä tahansa yksilölliseen tai yhteisölliseen luovuuteen, taitoon ja lahjakkuuteen perustuvaa taloudellista toimintaa. Suppeasti määritellen se tarkoittaa vain ”luovia toimialoja” eli kulttuurituotantoa ja –teollisuutta.

Luoviin aloihin ja kulttuuriin liittyy korkeita odotuksia monesta eri näkökulmasta. Toisaalta kulttuurin ja yhteiskunnan kehittämisen yhdistämiseen pyrkivällä toimijalla on edessään jatkuva tasapainoilu itseisarvoisen ja välineellisen kulttuurin välillä. Luovan kentän toiminta ei yksinkertaisesti ole ainoastaan julkisesti tuettua vaihdantataloutta, vaan monelta osin va-

[3] Yksitoista askelta luovaan Suomeen. Luovuusstrategian loppuraportti. Opetusministeriön julkaisuja 2006:43.

kavasti otettavaa liiketoimintaa ja yhteiskunnan rakennusainetta. Pitää ymmärtää talouden logiikkaa, mutta toisaalta myös kulttuurin ominaisuuksia. Vain osa kulttuurista on alisteista taloudelle. Samalla toimitaan julkisen hallinnon piirissä. Tämä seikka on alettu Suomessa ottaa vakavasti vasta melko myöhään, vaikka viimeisen kymmenen vuoden aikana keskustelu luovasta kentästä on ollut jatkuvasti esillä.[4]

Tässä kirjassa emme kuitenkaan keskity tutkimaan luovuuden ja kulttuurin vaikutuksia elinkeinorakenteeseen tai työllisyyteen, emmekä jatka suosittuja pohdintoja siitä, millaisessa ympäristössä innovatiiviset ja luovat ihmiset viihtyvät. Sen sijaan kysymme millainen ihminen viihtyy ja menestyy modernissa kaupunkikulttuurissa? Tarkastelemme kulttuuria laaja-alaisesti vaikuttavana elämän ja yhteiskunnan alueena ja elämäntapojen kirjona ja pyrimme tunnistamaan kulttuurin ilmiöitä ja voimaannuttavia käytäntöjä moderniteetin ja aineettoman talouden varjopuolia unohtamatta. Lähestymme teemaa kulttuurintutkimuksen klassikoiden luonnehdintojen kautta ja etsimme nykykulttuurin käytäntöjä globaalistuvassa maailmassa. Johtopäätökset kiteytyvät laaja-alaisen kulttuuriosaamisen tukemiseen. Kulttuuriosaaminen on kykyä elää ja orientoitua modernissa, monikulttuurisessa maailmassa. Se vahvistaa ja laajentaa niin yksilön kuin yhteiskunnan voimavaroja ja ehkäisee syrjäytymistä.

[4]Taalas 2009.

II Suurkaupungin ihmiset ja elämä

- Suurkaupungin elämäntapa ja mentaliteetit
- Uuden kulttuurin yksilö, työ ja elämä
- Osaamisyhteiskunta ja sen pääomat

Yhteiskunnan muutos urbaaniksi

Taustalla jälkiteollinen murros ja työn muutos

1. Tieteen ja teknologian nopea kehitys: Tietotekniikka läsnä kaikkialla yhteiskunnassa. Elämme ubiikkiyhteiskunnassa.
2. Globalisaatio: Kansainvälisen kilpailun uudet mittasuhteet.
3. Uusi työkulttuuri: Teollisuustyön väistyminen tieto-, asiantuntija-, palvelu-, media- ja kulttuurityön tieltä.

Lähdemme liikkeelle suurkaupungin elämäntavasta, joka on globaalin kulttuurin ja planetaarisen teknologian myötä levinnyt kaikkialle. Se esittäytyy meille yhteiskunnallisen itseymmärryksen ja keskustelun kenttänä. Metropolin aineeton ja aineellinen kulttuuri, luova talous ja sähköinen viestintä, kertovat kaikki omaa tarinaansa elämän ja ympäristön mentaliteeteista ja perinnöistä. Tätä kulttuuria määrittävät yhteiskunnan keskeiset ilmiöt ilmastonmuutoksesta, ympäristöstä, väestökehityksestä ja globalisaatiosta yhteisöllisyyteen, teknologiaan ja luovaan pääomaan. Tässä ristipaineessa kehittyy kaupunkielämälle ominainen pinnallisuus ja jatkuva muutoksen ja kehityksen kaipuu. Niin Max Weberin ja Zygmunt Baumanin kuin Georg Simmelin ja Richard Sennettin tuotannot ovat ajankohtaisia, sillä he tarjoa-

vat perusteita ymmärtää modernia kulttuuria ja suurkaupungin elämäntyyliä. Kulttuuri on ulottuvuus, jossa yhteiskunnan käytäntöjä perustellaan, ja suurkaupungissa, massakulutuksen ja muodin maailmassa, ihminen on kaupungin merkkien ja koodien lomassa suunnistava urbaani kuluttaja ja kiertolainen[5]. Näiden nomadien identiteetit ovat hetkellisiä, tätä päivää varten, kunnes toisin ilmoitetaan -identiteettejä. Tässä kulttuurissa menestyjä ei ole omistaja, joka vartioi omaisuuttaan vaan potentiaalia korostava kuluttaja, joka on aina valmis vaihtamaan vanhan uuteen, olipa kyse tavarasta tai työstä.

Modernisaation edetessä muotoiltiin kuva abstraktista yksilöstä, joka elää elämäänsä erillään yhteiskunnallisista siteistä. Nyt globalisaation ja tieteellis-teknisen vallankumouksen jälkimainingeissa ihminen edelleen etsii ja rakentaa identiteettiään. Simmel ja muut aikalaisanalyytikot eivät kuitenkaan kauhistele modernia elämää vieraana ja pelottavana ilmiönä vaan kuvaavat sitä maailmana, jossa he itsekin elävät. Tällä tavalla suuria filosofisia kysymyksiä ihmisestä ja yhteiskunnasta tutkitaan arkistenkin kulttuuri-ilmiöiden kautta.

Modernin kulttuurin rakenteet määrittyvät kaupungeissa. Metropolit syntyvät itsestään, koska niihin kasaantuu osaamista ja läheisyys helpottaa vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Väestö ei siirry keskuksiin kenenkään pakottamana vaan niiden avaamien mahdollisuuksien takia. Koulutetut henkilöt voivat toivoa saavansa kaupungeista koulutustaan vastaavaa työtä. Myös työttömät hakeutuvat kaupunkeihin, joissa on paremmat työllistymisen mahdollisuudet kuin pienillä paikkakunnilla, joissa viimeinenkin tehdas on sulkenut ovensa. Globalisaatio vetää ja työntää ihmisiä siirtymään työn ja palvelujen perässä yhä suuremmalla

---

Taalas 2009.

voimalla. Tämä vaatii ihmisiltä vahvaa identiteettiä ja joustavuutta, mutta jakaa samalla voimavaroja ja niiden käyttöehtoja hämmentävällä tavalla.[6]

Suurkaupunkielämän tuntomerkit

Georg Simmel määritteli suurkaupunkielämän attribuutit – kulutuskulttuurin ja monimuotoistuneet arvot – jo 1900-luvun alussa, ja johti modernin yhteiskunnan rahan, kilpailun ja työnjaon kautta eräänlaisen persoonallisuuden eriytymisteorian. Rationaalisuus, juurettomuus, välinpitämättömyys, yksinäisyys ihmisvilinässä ja toisaalta muukalaisten välinen yhteisyys ja ajattelun ja itseilmaisun vapaus kuvaavat suurkaupunkeja yhä edelleen.. Suurkaupunki on ylitsepursuava ja alati muuttuva ärsykkeiden, aistimusten ja havaintojen ympäristö eikä sen merkitys koostu vain sen välittömästä vaikutuspiiristä vaan vaikutusten kokonaisuudesta. Suurkaupunkikulttuurin merkittävin piirre piileekin sen laajuudessa yli sen fyysisten rajojen. Kaupungit ovat ensinnäkin pisimmälle viedyn taloudellisen työnjaon tyyssijoja. Kaupunki pystyy kokonsa takia vastaanottamaan hyvin erilaisia työsuorituksia, samalla kun ihmisten ahtautuminen yhteen paikkaan ja kilpailu pakottaa yksittäisen ihmisen jalostamaan työsuoritustaan ja erikoistumaan voidakseen säilyttää asemansa työmarkkinoilla. Toimeentulon löytäminen pakottaa ihmisten tarpeet eriytymään, hienostumaan ja monipuolistumaan, ja tämä puolestaan vääjäämättä johtaa siihen, että erot yksilöiden välillä voimistuvat.

Niin globaalin kentän kuin suomalaisen yhteiskunnan arvot ja elämäntavat ovat moninaistuneet ja moninaistuvat tulevaisuudessa yhä

[6] Hautamäki 2008 (toim.).

enemmän. Monien esitettyjen arvioiden mukaan suomalaisten arvomaailma ja kulttuuri sekä niihin liittyvät elämäntavat ovat enenevissä määrin sirpaloitumassa, moninaistumassa ja korvautumassa lukuisten erilaisten elämäntapavalintojen ja osakulttuurien kirjolla. Elämäntapojen ja arvojen moninaistuessa myös yhteisöt muuttuvat. Ihmisten elämä ja työ on muuttunut vähemmän paikkaan sidotuksi ja uusi teknologia mahdollistaa kokonaan uudenlaisten yhteisöjen syntymisen. Niin perherakenne kuin kulutustottumukset ja elämäntavat ovat muuttuneet ja puhutaan jopa peruskansalaisuuden katoamisesta.[7]

Tieto, taito, kulttuuri, keksinnöt ja tutkimustulokset ovat korvanneet työvoiman, kaupattavan tavaran ja pääoman keskeisenä tuotannon tekijänä.
Aineeton omaisuus luo huomattavan osan arvosta.
Tietosisältö tuotteissa ja palveluissa on kasvanut merkittävästi.
Työnteon, omistamisen ja johtamisen ideat ja roolit ovat muuttuneet.

Talouden muutos aineettomaksi

Talouden kasvu perustuu yhä vähemmän fyysisen pääomakantaan ja yhä enemmän teknologiseen kehitykseen ja työvoiman osaamis- ja koulutustason paranemiseen. Arvonmuodostuksen uusia suuntia on tarkasteltu monesta eri näkökulmasta. Antti Hautamäki on esitellyt arvon synnyn ja muodostumisen logiikoita seuraavalla tavalla.[8]
Perinteisessä teollisessa tuotannossa raaka-aineista työstettiin koneiden avulla fyysisiä tuotteita kuten autoja, jääkaappeja, rakennuksia,

[7] Von Bruun ja Kirvelä 2009.
[8] Hautamäki 2008 (toim.).

ruokaa ja vaatteita. Ihminen oli tuotantoprosessin osa, eräänlainen koneen käyttäjä. Tietoyhteiskunnassa raaka-aineet ja koneet ovat sivuroolissa. Pääosaan on noussut aineeton lisäarvo. Tuotteiden sijaan ihmiset ostavat merkityksiä, elämyksiä, palveluita ja tietämystä. Tuotannossa nousevat aineettomat elementit keskeiseen asemaan. Aineeton tuotanto perustuu älyyn, luovuuteen, kommunikaatioon ja tietoon.

Voidaan perustellusti väittää, että olemme siirtyneet kapitalismin uuteen vaiheeseen, tietoyhteiskuntaan – nyttemmin jo palveluyhteiskuntaan tai verkostoyhteiskuntaan. Kun teollisuusyhteiskunnassa vaurautta luotiin tavaroilla, niin tänään vaurautta luodaan tiedon avulla. Tuote tai palvelu ostetaan sen arvon takia, mutta arvo ei ole vain tuotteen kykyä tyydyttää joitakin fyysisiä tarpeita. Tuotteessa on usein mukana myös henkinen komponentti, joka voi liittyä haluun, merkitykseen tai onnellisuuteen. Arvon tuotanto on uusien merkitysten ja maailmojen luomista. Näiden erilaisten käsitteiden ydin on siinä että arvoa ei voida mitenkään palauttaa tuotteen tai palvelun fyysisiin ominaisuuksiin. Arvo vaikuttaa kokemuksiin, tunteisiin, ajatuksiin ja käsitteisiin. Arvon tuotanto on tuottajan ja käyttäjän välistä dialogia ja kommunikaatiota. Arvon tuottaja on ennen kaikkea kommunikoija. Toinen näkökulma on arvo onnellisuuden tuottajana. Arvoketjujen merkitys on niiden kyky lisätä viime kädessä ihmisten onnellisuutta ja tuottaa ihmiselle merkityksellisiä asioita (esim. Verganti 2009)

Aineettoman talouden kehityksessä yhdistyy useita suuntauksia. Ensinnäkin yhä suurempi osa tuotannosta ja kulutuksesta on immateriaalista. Samalla myös omaisuus, jonka avulla aineettomia hyödykkeitä tuotetaan, on entistä aineettomampaa. Tämän päivän yrityksen arvontuoton ajuri on aineeton pääoma ja sen takia yhteiskunnassa on nähtävissä myös selkeä tarve ymmärtää, johtaa ja mitata aineettomia asioita

ja oikeuksia. Toiseksi tiedon tuottaminen, soveltaminen ja hyödyntäminen ovat muuttumassa elintärkeiksi taloudellisen kilpailukyvyn ylläpitämisen kannalta.[9] Lopulta tuotannon de-materialisoituminen, palveluiden merkittävä kasvu, tiedon tunnistaminen keskeiseksi kilpailueduksi ja aineettoman pääoman arvon ja luonteen ymmärtäminen ovat nostaneet aineettoman pääoman tärkeäksi myös politiikassa ja lainsäädäntötyössä. Esimerkiksi tekijänoikeuksiin liittyen aineettoman omaisuuden lainsäädäntö ja kansainvälinen sopimusjärjestelmä muodostavat kulttuurin, kulttuurituotannon, luovan talouden ja kansainvälisen vaihdannan merkittävän joskin hajanaisen ja monimutkaisen perustan.

Modernin kaupunkilaisen välinpitämättömyys

Niin sanotun modernin ihmiskäsityksen ja yksilön vapauden korostamisen juuret ovat keskiajan lopulla. Silloinen ajattelun käänne oli merkittävä poikkeama valta-asemassa olevasta aristotelismista, joka painotti ihmisen pysyvää ja ennalta olevaa olemusta. Antiikin Kreikassa todellisuus ymmärrettiin järjestäytyneeksi kokonaisuudeksi, jossa ihmiselläkin oli oma paikkansa. Tässä essentialistisessa ajattelussa ennalta määrätty olemus määrää sen, millaiseksi ihmiselämä jatkossa kehittyy, antaa sille mallin ja päämäärän. On olemassa jonkinlainen valmis normatiivinen järjestys, jota yksilön tulisi elämässään noudattaa. Juha Sihvolan (1998) mukaan Aristoteleen ihmiskäsitykseen kuitenkin kuuluu oman identiteetin rakentaminen, vaikka ihmisolemus onkin pohjimmiltaan kaikille sama. Antiikin ihmiskuva alkoi murtua individualistisen

Myöhäiskeskiajalla syntyi radikaali ajatus vapaasta tahdosta

[9] Leadbeater 1999; Bruun, O., Eskelinen T., Kauppinen, I. ja Kuusela H. 2009.

ihmiskäsityksen myötä myöhäiskeskiajalla. Individualismi korosti ihmisen vapaata tahtoa ja kykyä tehdä itsestään haluamansa kaltainen. (Hautamäki 1996)

Vapaan tahdon korostamisesta huolimatta, modernissakin maailmassa eläessään ihmiset omaksuvat tietynlaisen elämäntyylin ja tätä kaupunkikulttuuria määrittää osuvasti Simmelin teoria suurkaupunkielämän mentaliteettimuodoista.[10] Metropolikulttuuri luo omat sosialisaatiomekanisminsa ja psyykkiset sopeutumismuotonsa, joissa ärsykkeiden rikkauteen otetaan etäisyyttä. Niinpä suurkaupunkilaisella on etusijalla psyyken pinnallisin kerros ja kaupungissa elävän tietoisuus tunteiden ja järjen erosta asettaa järjen ensisijaiseksi suhtautumistyypiksi ilmiöihin. Informaatiotulvan keskellä elävän nykyihmisen on helppo samaistua tähän Simmelin kuvaamaan kaupunkilaiseen, jolla on pinnallisälyllistävä suhde maailmaan. Kaupunkilainen ei voi keskittyä jokaiseen havaitsemaansa asiaan, vaan hän välttää tunteenomaista sitoutumista liian moniin asioihin. Tietoisuus perustuu älyperäisyyteen, joka muotoutuu kaupungin vaikutelmien runsauden ja vastakohtaisuuksien arvaamattomuuden keskellä eläessä.[11] On ilmeistä, että nykykulttuureissa vieraantumisen ja etääntymisen kokemukset ovat yleistyneet huomattavasti. Ne voivat olla yleistyneet jopa siinä määrin, ettei niihin ole tapana kiinnittää erityisempää huomiota, ja älyllisyys on normaali vaatimus jatkuvasti monimutkaisemmaksi muuttuvassa metropolimaailmassa.

Älyllisyys ja rationaalisuus ovat tietysti olleet se tiedon kenttä, jolla ovat pelanneet erilaiset ajattelijat Antonio Gramscista Wienin piirin loogisiin positivistiteihin tai Walter Benjaminiin. Kuuluisassa "Taidete-

[10] Mentaliteettimuodot ovat suhtautumistapoja. Käytännössä ideaalityypit sisältävät paljon erilaisuutta ja vaihtelua.
[11] Simmel 2005.

os teknisen uusinnettavuutensa aikakaudella" -esseessään Benjamin jätti jälkensä modernin elämän teoretisointiin tunnetuilla huomioillaan modernin kokemuksesta; suurkaupungin juurettomista väkijoukoista, elinolojen jatkuvasta shokkimomentista ja uusista teknisten esittämis- ja havaitsemistapojen apparaateista. Monet uudemmat ajatukset ja teoriat, jotka viime vuosikymmenien aikana ovat luonnehtineet nykyaikaa postmoderniksi, notkeaksi moderniksi, riskiyhteiskunnaksi, simulaatiokulttuuriksi, spektaakkeliyhteiskunnaksi, mediakulttuuriksi tai tietoyhteiskunnaksi ovat selvästi sukua näille varhaisille modernin elämän ja kaupungin muotoiluille.

Simmelille vertailukohtana on pikkukaupungin hitaus: siellä kaikki tuntevat toisensa, mutta toisaalta kukaan ei siellä voi paeta kasvottomaan massaan. Pienessä kylässä virikkeitä on vähemmän ja elämänrytmi hitaampi, joten ihmisillä on mahdollisuus pysähtyä tarkastelemaan vastaantulevia asioita tarkemmin. Toisaalta nykyään urbaani elämäntyyli vallitsee myös maaseudulla ja usein maalle tai luonnon läheisyyteen muuttavat vievätkin kaupunkilaisen elämäntyylinsä mukanaan. Suurkaupungin asukas on kyllästynyt tai tylsistynyt virikkeiden ja vaikutteiden jatkuvaan tulvaan sekä tiheään vaihtuviin tilanteisiin, joten hän ei jää pohtimaan niitä kovin syvällisesti. Urbaani nykykulttuuri tuottaa kokemuksellisia tiloja, joissa ihmiset vastaanottavat elämyksiä, mutta ilman juuri mitään yksilöllisesti hahmottuvaa suhdetta sisäiseen tai ulkoiseen todellisuuteen. Valmiiksi tuotetut merkitykset ja niiden muodostama elämyksellinen yhteisyys näyttävät olevan yhä hallitsevampia.

Välinpitämättömyys suurkaupunkielämän yhtenä mentaliteettimuotona sisältää Simmelin mukaan varauksellisuutta ja jopa vastenmielisyyttä muita ihmisiä kohtaan. Se juontuu perinteisten yhteisöjen muuttu-

misesta moderneiksi yhteiskunniksi työnjaon kehittyessä. Simmel väittää, että suurkaupunkilaiselle on jopa välttämätöntä lievä vastenmielisyys muita kohtaan. Suurkaupungissa on osattava olla välinpitämätön, koska ärsykkeiden virta on valtava. Ihmiset haluavat tuntea olevansa anonyymejä, ettei heitä tunnistettaisi. He kulkevat omissa oloissaan, itsekseen ja korostavat tarpeen tullen välinpitämättömyyttään. Välinpitämättömyys voi kuitenkin olla myös huomioonottamista. Erwing Goffman kutsuu ilmiötä kohteliaaksi tarkkaamattomuudeksi, joka on enemmänkin läsnä olevien huomioonottamista antamalla heidän olla rauhassa ja kuitenkin reagoimalla tarpeen tullen heidän tekemisiinsä.[12] Tietyt tilanteet ja ympäristö taas vaativat näyttäytymistä ja itsensä esille tuomista. Ne ovat tarkkaan valittuja paikkoja, missä halutaan erottua ja tarkkaan valittu yleisö kenelle halutaan esittäytyä.

Älyllisyyden, kyllästyneisyyden ja varauksellisuuden lisäksi Simmelin kehittämiin mentaliteettimuotoihin kuuluvat suurkaupunkielämän vapaus ja yksilöllisyys. Ihmisjoukossa on helppoa elää omien tarpeidensa ja halujensa mukaan kenenkään ihmettelemättä tai kiinnittämättä huomiota sen koommin. Suurkaupungissa eläminen on siis helppoa, koska ajan käytön ja kiinnostuksen kohteita on tarjolla yltäkylläisesti. Toisaalta helppouden ja vapauden kääntöpuolena on yksinäisyys. Suuressa kaupungissa, jossa ihmisillä on kiire ja he ovat omaksuneet suurkaupunkielämän suhtautumistavat, on hyvinkin helppoa tuntea irrallisuutta ja yksinäisyyttä. Paolo Virnon mukaan nykyihmisiä leimaavat opportunismi, kyynisyys ja levottomuus, jotka hänen ajattelussaan vertautuvat ihmisiltä töissä vaadittaviin ominaisuuksiin: kykyyn pysyä muutoksen tasalla, mukautuvuuteen, aloitteellisuuteen, joustavuuteen ja taktikoinnin kykyyn.[13] Modernin kaupunkilaisen elämän

[12] Goffman 1967.
[13] Virno 2006.

tutkijat (Bauman, Benjamin, Simmel, Virno jne.) näkevät urbanisaation väistämättömänä kehityksenä ottamatta siihen arvopohjaisesti kantaa. Tässä kirjassa jaamme heidän näkemyksensä emmekä esitä utopioita kehityksen pysäyttämiseksi. Sen sijaan tuomme esiin niitä valmiuksia, joita ihminen tarvitsee pärjätäkseen suurkaupungin elämässä ja luovassa taloudessa.

Simmelin mukaan suurkaupungissa ei ole eriytynyt vain työnjako, vaan myös kulutus, ja tämä eriytyminen on johtanut suunnattomaan pirstoutumiseen ja ärsykkeiden kasvuun. Niin ikään rahallinen arvottaminen on levinnyt kaikkiin ihmisten ja asioiden välisiin suhteisiin, myös ihmisten keskinäisiin suhteisiin. Siksi suurkaupunkilainen on perusasetelmaltaan levoton. Vaatiessaan yhtä uusia ärsykkeitä suurkaupunki kiihdyttää itsensä näytteillepanoa, itsensä esittämistä ja erottumista muista. Kaupunkikulttuurin identiteetti koostuu sulautumisesta ja erottautumisesta. Puhutaan tehokkuudesta ja tuottavuudesta ja niiden lisäksi profiloitumisesta ja huippuosaamisesta. Tämä kehitys ja yksilöllisyyden korostaminen, ainakin väärin tulkittuna, painottaa yksilötason kilpailua menestyksen avaimena yhteisöllisen verkottumisen ja vaihdannan merkityksen kustannuksella ja siitä sitä on laajalti kritisoitu.[14]

On selvää, että suurkaupungit ovat kaiken henkilökohtaisen ylittävän kulttuurin varsinaisia näyttämöitä. Yhtäältä elämä tehdään yksilölle äärettömän helpoksi: virikkeitä, kiinnostuksen kohteita sekä ajan ja tietoisuuden täyttötapoja tarjoutuu joka suunnalta, ja ne vievät yksilöä mukanaan virrassa, jossa uimataitoa ei juuri kysytä. Toisaalta elämä kuitenkin yhä enemmän koostuu persoonattomista sisällöistä ja tarjouksista, jotka uhkaavat häivyttää persoonalliset sävyt ja kaiken ainutlaatuisuuden. Jotta tämä persoonallisin ja ainutlaatuisin ydin pelastuisi,

[14] Esim. Taalas 2009.

yksilön täytyy kehittää oma erilaisuutensa ja erityisyytensä äärimmilleen; yksilön täytyy liioitella persoonaansa, jotta häntä ylipäänsä kuultaisiin ja jotta hän itse kuulisi itseään. Pitkälle vietyinä kaikista suurkaupungin sosiaalisaatiotyypeistä voikin kehittyä patologioita. Esimerkiksi persoonallisuuden esiintuomiseksi ja lyhyiksi jäävissä kohtaamisissa on usein ryhdyttävä aktiivisesti itsensä laadulliseen eriyttämiseen ja esille tuomiseen, joka voi johtaa oman luonteen korostamiseen ja kärjistämiseen.

Suurkaupunkilaisen mentaliteetit[15]

Normaalit piirteet	Patologiset piirteet
Älyperäisyys	Tunteettomuus
Välinpitämättömyys	Oman arvon menetys
Varauksellisuus ja distanssi	Yksinäisyys
Yksilöllinen erottautuminen	Liioittelu

Suurkaupungin tulee tehdä tilaa pyrkimyksille sovittaa yhteen kaksi yksilöllisyyden muotoa – yleinen ihmisyys ja ainutlaatuisuus toisiin nähden – siten, että kaupungin omimmat ja tyypillisimmät olosuhteet mahdollistavat kummankin toteutumisen. Tällöin suurkaupungista tulee yksilön ja yhteiskunnan kehittymiselle ainutlaatuinen, suuria mahdollisuuksia avaava ja hedelmällinen paikka.

Luovuuden voittokulku

Luovuuden teemat nousivat nykyiseen kukoistukseensa kahdesta vuonna 2002 ilmestyneestä ja jo klassikon asemaan nousseesta kirjasta.

[15] Noro 1991; 136.

John Howkinsin teoksessa *The Creative Economy* painotetaan luovan pääoman merkitystä ja Richard Floridan teoksessa *The Rise of the Creative Class* luovia ammatteja. Kulttuurin tuotannosta tai laajemmin ilmaistuna luovasta taloudesta onkin muodostunut poliittisissa strategioissa ja mediassa menestystekijä. Kulttuurituotteilla on taloudellista arvoa ja niillä käydään kauppaa – unohtamatta niiden kulttuurista arvoa.

Paolo Virno puhuu luovuudesta virtuoottisuutena. Virtuoosisuus on kulttuuritoimijoille ominaista, mutta vaikuttaa kaikkialla työelämässä. Virnon mukaan työelämämme perustuu yhä suuremmassa määrin yhteistyölle ja sen luonne on kielellis-kommunikatiivista. Näin puhumisesta, esiintymisestä ja virtuoottisuudesta on tullut erottamaton osa työtä. Virno kirjoittaa siitä kuinka mieltymys toimintaan, ihmissuhdekyvyt ja kyky näyttäytyä toisille joutuvat koetteille työnantajalle tehdyssä työssä ja silloin on mahdotonta kuvata työprosessia ilman, että työläinen nähdään alusta alkaen suhteessa toisiin työläisiin, tai jos haluamme vielä viitata virtuoosisuuden kategoriaan, suhteessa "yleisöönsä". Kaikessa palkkatyössä on yhteistyön ja kommunikaation myötä siis jotain, joka tekee työntekijästä luovan taiteilijan kaltaisen.

Luovuuteen panostetaan kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Luovuus nähdään Suomen ja sen eri alueiden kilpailukyvyn ja menestymisen ehtona ja usein yritysten ja yhteisöjen toimintaympäristöjä halutaan kehittää luoviksi nimenomaan tässä tarkoituksessa.[16] Sitä, millaisessa ympäristössä innovatiiviset ja luovat ihmiset viihtyvät, onkin pohdittu paljon. Ihmisen viihtyminen vallitsevassa kulttuurissa on tärkeä lähtökohta, kun tutkitaan ympäristön koettua laatua ja ihmisten tyytyväi-

[16] Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit Opetusministeriön julkaisuja 2005:35.

syyttä erilaisissa elinympäristöissä. Niin ikään luovaa persoonallisuutta on tutkittu paljon. Luova yksilö on useimmiten riippumaton, omaperäinen riskinottaja, energinen, intuitiivinen, epävarmuutta sietävä persoona, jolla on kyky liikkua joustavasti eri roolien välillä. Luovat persoonat elävät yhtä aikaa fantasiamaailmassa ja konkretiassa. He saattavat olla näennäisen laiskoja mutta heittäytyä sitten viikkokausiksi hektiseen työputkeen. Luova on yhtä aikaa spontaani ja kurinalainen, naiivi ja kriittisen terävä, sisäänpäin kääntynyt ja huomattavan sosiaalinen. Luova ihminen leikittelee myös sukupuolirajoilla liukuen ongelmitta niin maskuliinisella kuin feminiinisellä kentällä.[17]

Hyvien käytäntöjen kautta alueilla on mahdollisuus tehostaa verkostoitumista ja tiedon siirtoa, oppia toteutetuista malleista ja luoda niiden pohjalta omiin lähtökohtiinsa ja alueellisiin erityispiirteisiin sopivia sovelluksia tai yhdistelmiä.

Esimerkiksi Luova Tampere on laaja alueellinen kehittämishanke ja vakiintunut instituutio, joka on huomioitu hyvien käytäntöjen levittäjänä.

Luova Tampere on Suomen suurin alueellinen luovan talouden kehittämishanke. Ohjelma kehittää luovia toimialoja, edistää innovatiivisuutta ja yrittäjyyttä sekä kasvattaa Tampereen vetovoimaa.
http://www.luovatampere.fi/

Esimerkkejä luovan talouden kirjosta on monia ja ne ovat vahvasti kiinni modernin maailman hengessä. Toimijat ovat niin ideoiden törmäyttäjiä ja laajoja kehityshankkeita kuin pieniä luovuuspesiä, jotka omalta osaltaan rakentavat kaikki tulevaisuuden Suomea.

Uudet ilmiöt saapuvat yleensä ensimmäisenä metropoleihin ja myös erilaisten alakulttuurien ja vähemmistöjen edustajat kerääntyvät selvästi suurempiin kaupunkeihin, jotka mahdollistavat anonymiteetin sekä vertaisyhteisöjen syntymisen ja parinmuodostuksen. Nopeimmat

[17] Esim. Inkinen et al. 2006.

edelläkävijäkaupungit menestyvät tässä pelissä sekä luovan talouden kisassa tietysti muita paremmin.[18] Suurimpiin kaupunkeihin liittyy myös tietynlainen sallivuus ja tämä prosessi ruokkii itseänsä ja osaltaan kiihdyttää alueellista keskittymistä. Erilaisiin elämäntyyleihin liittyy myös erilaisia tarpeita ja kulutustapoja. Tämä korostaa suurimpien kaupunkien ja erityisesti pääkaupunkiseudun vetovoimaa. Niissä on laajempi tarjonta palveluita ja erilaisia toimintamahdollisuuksia. Kuitenkin elämäntapojen kirjosta huolimatta, arvioiden mukaan esimerkiksi ulkomaisten huippuosaajien ja niin sanotun luovan luokan näkökulmasta Suomessa on houkuttelevia asuinpaikkoja varsin vähän.[19] Opetus- ja kulttuuriministeriö ennustaa, että luovuudelle ja innovaatioille otollisten olosuhteiden luominen on mahdollista, mutta vain jos luovuus kytketään yksilöllisiin lähtökohtiin ja laajempiin yhteisöllisiin edellytyksiin. Luovuus ei saa olla yksinomaan tehokkuuden ja kilpailukyvyn edistäjä.

Erilaisten pääomien merkitys

Pääomalla tarkoitetaan resursseja, joiden käyttö tuottaa tavaroiden ja palvelujen virran. Laajemmin ajateltuna pääomat ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen rakennusaineita, joilla on merkittäviä vaikutuksia hyvinvoinnin kehittymisessä ja jakautumisessa. Yleensä puhutaan neljänlaisesta pääomasta, joita voidaan kutsua teolliseksi pääomaksi, inhimilliseksi pääomaksi, luontopääomaksi ja sosiaaliseksi tai kulttuuriseksi pääomaksi. Kaikkia pääomia tarvitaan, vaikkakin taloustieteessä on painotettu eniten teollista ja inhimillistä pääomaa.

[18] Sirviö 2007.
[19] Ibid.

Pierre Bourdieu on kuvannut muuttunutta yhteiskuntaa distinktion käsitteellä. Distinktio on halua tulla joksikin, olla osa jotakin aitoa, tavoitella koko ajan omalla kentällään arvokkainta ja hyödyllisintä merkityksen muotoa, ja pyrkimystä erottautua muista kentällä olijoista tai sinne yrittävistä.[20] Tässä teoriassa yhteiskunta rakentuu monista kentistä, joiden hallinnasta ja resursseista käydään jatkuvaa kamppailua. Kuten yleensäkin luokkayhteiskunnissa, distinktio-luokituksen huipulle on paljon pyrkijöitä. Luovat toimialat ja kulttuuriteollisuus ovat korostetusti sellaisia, joissa inhimillinen pääoma, etenkin älyllinen kapasiteetti sekä kyky kommunikoida ja luoda kulttuurisia merkityksiä ja estetiikkaa, on tärkeä. Erilaisten pääomien merkitys korostuu erityisesti erottautumisen keinona. Kriittisissä arvioissa erilaiset pääomat esittäytyvätkin luokka-aseman tunnusmerkkeinä, jotka erottavat ihmisiä toisistaan ja joita käytetään oman aseman pönkittämiseen.[21]

Taloudellinen ja teollinen pääoma on ihmisten omistama rakennusten, laitteiden ja tuotantoprosessien kokonaisuus.

Inhimillinen pääoma muodostuu koulutuksesta, taidoista ja tiedoista.

Luontopääoma muodostuu kaikista luonnon voimavaroista ja se voidaan jakaa uusiutuviin ja uusiutumattomiin voimavaroihin.

Kulttuurinen pääoma muodostuu arvoista, käytännöistä ja normeista, jotka on upotettu kulttuuriin ja instituutioihin.

Sosiaalinen pääoma on ihmisten keskinäisten verkostojen ja yhteistyön kokonaisuus.

[20] Bourdieu 2000.
[21] Pekonen ja Pulkkinen 2002.

Bourdieun mukaan distinktio, erottautuminen, ilmenee esimerkiksi siinä, miten kukin yksilö valitsee puhetapansa, vaatteensa, tavaransa; minkälaisen taiteen hän hyväksyy ja minkä tuomitsee vääränlaiseksi. Vaikka distinktio on tavallaan vain peliä, siitä on yhteisölle ja yksilölle hyötyä. Se kiihottaa kulttuurin kehittymistä ja levittää koko yhteisöön kulttuurin innovaatiot, vaikkapa uuden arkkitehtuurin. Bourdieu painottaa myös, että distinktiopeli johtaa siihen, että kulttuurisen tuotantokoneiston täytyy jatkuvasti tuottaa uusia hyödykkeitä - tai uusia tapoja hyödyntää vanhoja. Uudistukset myös leviävät yhteisöstä toiseen niin paikallisissa kuin globaaleissa verkostoissa.

Suomessa pääomatutkimus on kytketty muun muassa demokratiaan, hoivaan, terveyteen, kansallisen teknologiaohjelman tehokkuuteen, innovaatioverkkoihin, vanhusten laitoshoitoon, nuorten identiteettiin, naapurustoihin ja yhdistyksiin, kaupunkien toimijaverkkoihin, ikääntymiseen työelämässä, palkkatyöyhteiskunnan syntyyn, sukupuolittuneihin työyhteisöihin, liikkeenjohtoon, palkanmuodostukseen ja koulutukseen.[22] Tuloksia on runsaasti ja ne osoittavat, että taloudellisessa ajattelussa on painotettava uudelleen pääoman eri muotoja. Paolo Virno (2006) on sitä mieltä, että nykyaikaisessa työssä tiedon välitön soveltaminen tuotantoprosessiin ei tyhjenny konejärjestelmäksi tai automaatioksi, vaan se näkyy kielellisenä yhteistyönä ja kommunikaationa, suhdeverkostoina ja taipumuksina – lahjakkuutena ja luovuutenakin. Toisin sanoen, ”uudessa työssä” keskeisen aseman ovat saaneet ”henkiset voimavarat” ja ”sosiaalinen pääoma”.

Kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman merkitys korostuu luovassa taloudessa

[22] Kajanoja 2009.

Postmoderni aika on nostanut esiin elämyksellisyyden ja kokemusten kaipuun ja kulttuurin sosiaaliset merkitykset ovat korostuneet ajassamme. Sosiaalinen pääoma viittaakin juuri suhteisiin. Nan Lin (2001) tarkastelee sosiaalista pääomaa sosiaalisten verkostojen yksilölle tuottamien hyötyjen näkökulmasta. Hän määrittää sosiaalisen pääoman sosiaalisiksi suhteiksi, joiden kautta yksilöt saavat käyttöönsä tai mobilisoitua verkoston kytkeytyviä taloudellisia resursseja tai hyödyllisiä kontakteja. Kulttuurinen pääoma taas käsittää kulttuurisesti syntyneet arvot, joihin kuuluvat tieto, taidot, symbolit ja sosiaalinen status.[23] Tällaisten pääomien puute on yksi olennaisista syrjäytymistekijöistä. Siksi niin sosiaalinen kuin kulttuurinen pääoma on merkittävässä asemassa mahdollistamassa yksilöiden toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa.

Uuden kulttuurin ihannetyyppi

Tämän teoksen ydinkysymys on millainen ihminen viihtyy ja menestyy modernissa kaupunkikulttuurissa ja luovuushypen aikakaudella? Tai kuten Richard Sennett kysyy, millaiset arvot ja toimintatavat sitovat ihmisiä yhteen, kun perinteiset instituutiot heidän ympärillään murenevat? Jatkuvat muutospaineet vaativat vahvoja tukirakenteita, joita on yhä vaikeampi rakentaa. Edellisten sukupolvien vastaus, pienten yhteisöjen ylistäminen, on Sennettin mukaan mielikuvitukseton. Yhteisöllisyys ei ole ainoa liima, joka pitää kulttuuria koossa. Kaupunkien asukkaat ovat toisilleen vieraita, mutta elävät silti samassa kulttuurissa. Kysymys siitä, antaako kulttuuri meille tukea, ei voi riippua yhteisön koosta, siksi vastaus ei löydy pienten yhteisöjen kaipuusta.[24] Kilpailu-

[23] Bourdieu 1986.
[24] Sennett 2007.

kulttuuriin perustuvan kehityssuunnan riskejä on, että ihmiskäsitys kapenee, yhteiskunnallisen huolenpidon eetos rapisee, eriarvoisuus lisääntyy ja ihmisten aito sitoutuminen yhteiskunnan tavoitteisiin vähenee. Älyllis-pinnallisessa metropolissa kilpailun hävinneet tai menestymistään epäilevät voivatkin kokea itsensä epäonnistujiksi, jotka saavat syyttää itseään menestymättömyydestään. Richard Sennettin[25] mukaan ainoastaan harvat kykenevät orientoitumaan tällaisen yhteiskunnan työkulttuuriin, joka vaatii jatkuvaa uudistumista ja suunnan muuttamista. Kilpailun, markkinoinnin ja uudistumisen todellisuudessa työurat ja –yhteisöt väistämättä pirstaloituvat.

Kuten Simmel, Sennettkin vastaa haasteeseen ihmisen sopeutumiskyvyn ja uudenlaisten mentaliteettien kehittymisen kautta. Yksilö selviytyy jos hänellä on mahdollisuus edes jonkinasteisesti vaikuttaa muuttuviin tilanteiseen ja kontrolloida elämäntarinaansa, mutta vain tietynlaiset ihmiset varsinaisesti menestyvät ja kukoistavat epävakaissa ja pirstaloituneissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Sennettin mukaan tällaisen kulttuurin ihannetyypin on selvittävä kolmesta haasteesta. Ensimmäisessä haasteessa on kyse ajasta: kuinka hallita ihmissuhteiden lyhytkestoisuus ja oma itsensä, kun kaiken aikaa siirtyy työstä toiseen, tehtävästä toiseen ja paikasta toiseen? Jos instituutiot eivät tarjoa ajallisesti kestävää kehystä, yksilön on itse improvisoitava oma elämäntarinansa tai jopa selvittävä ilman mitään pysyvää minuuden tunnetta. Toinen haaste koskee lahjakkuutta; kuinka oppia uusia taitoja, kuinka hyödyntää potentiaalisia kykyjään maailmassa, joka vaatii jatkuvaa muuttumista? Nykyajan talouselämässä, teknologian, tieteen ja kehittyneiden tuotantojärjestelmien aloilla työntekijöiden on uudelleenkouluttauduttava tietyin väliajoin. Lahjakkuus on myös kulttuuri-

[25] Sennett 2007.

nen kysymys; nykykulttuuri suosii potentiaalien havaitsemista ja hyödyntämistä, ei aiempia saavutuksia.

Kolmas haaste on seurausta toisesta. Siinä on kyse periksi antamisesta: kuinka päästä irti menneisyydestä? Menestyjä ei ole omistaja, joka vartioi omaisuuttaan vaan kuluttaja, joka haluaa aina uutta ja on valmis hylkäämään vanhan. Ihanneyksilön aikajänne on lyhyt, hän keskittyy potentiaalisiin kykyihinsä ja on tarvittaessa valmis hylkäämään aiemmat kokemuksensa. Useimmat eivät kuitenkaan ole tällaisia; uudenlaisessakin kulttuurissa ihmiset tarvitsevat jatkuvuutta elämäänsä, ovat ylpeitä siitä, että ovat hyviä jossakin tietyssä asiassa ja arvostavat elämänkokemuksiaan. Instituutioiden purkaminen, turvattomuus, uudenlaiset kuluttamisen mallit ja ikuisen joustavuuden vaatimukset voivat olla vaurioittavia.

Uuden kulttuurin yksilö ja työ

Uuden kulttuurin ihminen voi olla ylpeä siitä, ettei ole riippuvainen mistään.

Kansainvälinen kilpailu sekä ihmisten välinen kilpailu on hyvin voimakasta. Erilaiset kilpailukyvyn mittaukset herättävät jatkuvaa huomiota. Kiristyvä kilpailu, pirstaloituneisuus, pinnallisuus ja joustavuuden vaatimus määrittävät ihmisen elämää. Työsuhteet ovat usein lyhytaikaisia, epävarmoja ja vaihtelevia.

Kuvio 1: Uuden kulttuurin yksilö ja työ

Kuviossa 1 kuvataan yksilön tilaa uudessa työkulttuurissa neljän eri vaihtoehdon kautta. Vaihtoehdot ovat 1. Työkeskeinen elämäntapa, 2. Aktiivinen toiminta työelämän ulkopuolella, 3. Ulkopuolisuus ja syrjäytyneisyys, ja 4. Elämän ja työn onnistunut yhteensovittaminen.

Automaation, globaalin kilpailun ja väestön ikääntymisen myötä *hyödyttömyyden ja arvottomuuden tunne* on vallannut alaa yhteiskunnassa. Tunne kytkeytyy voimakkaimmin juuri työhön ja sen muutokseen. Yksinkertaistetusti ihminen kokee itsensä arvokkaaksi voidessaan antaa jotakin, jolla on muille merkitystä. Arvon luonti kiteytyy juuri tähän, se on merkityksellistä työtä ja toimintaa.

Yhä edelleen puhutaan “työn arvosta”, josta esimerkiksi Smith ja Ricardo tai Marx ovat debatoineet kukin omasta suunnastaan. Lisäarvolla

mitataankin perinteisesti vain taloudellista menestymistä eli kannattavuutta ja siihen keskittyminen johtaa työkeskeiseen elämäntapaan. Työkeskeinen yksilö on yleensä korkeasti koulutettu menestyjä ja ”osaavaa ihmistä” ihaillaan myös luovan talouden piirissä. Työn sankaria kuitenkin uhkaa elämänpiirin kaventuminen, sosiaalisten suhteiden heikkeneminen ja työuupumus.

Toisaalta voi toimia aktiivisesti luoden arvoa vain itselleen tai pienelle ryhmälle. Hyödyllisyys tavoitteena voidaan kyseenalaistaa ja pyrkiä tekemään asioita vain niiden itsensä vuoksi. Aktiivinen elämäntapa ja jättäytyminen syrjään perinteisestä työelämästä -skenaario pitää sisällään usein melko marginaalisia ja polarisoituneita ryhmiä. Tässä ryhmässä voi ilmetä niin luostarimaisia pieniä yhteisöjä kuin ”linkolalaisuutta” tai anarkistisia irtiottoja yhteiskunnasta. Tämän asenteen hyve on sitoutuneisuus; aktiivinen toimija uskoo asiansa objektiiviseen arvoon, vaikka siitä ei olisi luvassa palkkioita tai hyötyä.

Monkey Business

On uuden ajan yksilöllinen yritys, jonka toiminta pohjautuu kestäville yhteiskuntaa kehittäville ja hyviä kokemuksia luoville arvoille ja vuorovaikutukselle.

Yritys rakentaa oppimisympäristöjä, tuo ihmisiä ja ideoita yhteen lukuisilla eri tavoilla ja etsii jatkuvasti uusia, luovia ratkaisuja.

Yrityksen juuret ovat Jyväskylän ammattikorkeakoulun Tiimiakatemiassa, joka on tunnettu verkostomaisesta ja innovatiivisesta oppimismallista.

Travel Agency for Superheroes!
http://www.banana.fi/

Ideaalitilanteessa yksilö osaa yhdistää työn ja muun elämän ja hallitsee elämäntarinansa myös ristiriitojen ja muutosten maailmassa. Ihanneyksilöllä on siis sekä kyky luoda arvoa yhteiskunnassa että hyvä elä-

mänhallinta. Perinteisen työn rinnalle kehittyy myös uudenlaisia tapoja tehdä töitä; yhteiskunnallisen yrittäjyyden, ”maailman parantamisen”, itsensä kehittämisen tai vapaaehtoistöiden tuottoa ei ehkä voi mitata taloudellisilla tuloilla, mutta niiden arvo on yhteiskunnallisessa, ympäristöllisessä ja sosiaalisessa vaikuttamisessa.

Heikoimmillaan yksilö syrjäytyy yhteiskunnallisesta elämästä: työnteosta, opiskelusta, harrastuksista ja vaikuttamisesta. Syrjäytyneet eivät ole yhteiskunnan tuottavia yksilöitä työelämässä eivätkä työelämän ulkopuolella. Yksilön siteet instituutioihin ovat heikkoja ja vaarana on vajoaminen silkkaan eloonjäämiskamppailuun. Ilmiö, joka sisältää niin pitkäaikaistyöttömyyttä ja mielenterveysongelmia kuin alkoholisoitumista ja rikollisuutta on vakava yhteiskunnallinen ongelma.

Elinvoimainen osaamisyhteiskunta

Keskustelu luovuudesta ja kulttuuriosaamisesta johtaa kysymykseen koko yhteiskunnan luonteesta. Perustava ongelma on osallisuus: koskeeko luovuus vain pientä erityisryhmää, eliittiä, vai onko luovuus kaikkien oikeus ja mahdollisuus. Osallisuus luovassa taloudessa ratkaisee myös yksilön osuuden hyvinvoinnista. Nämä kaksi kysymystä – osallisuus ja hyvinvointi – määrittävät itse asiassa koko yhteiskuntaa. Monet tukijat ovat päätyneet siihen, että globaalissa innovaatiotaloudessa pärjäävät vain ne maat ja alueet, jotka kykenevät saamaan kaikkia voimavaransa liikkeelle ja joissa kaikkien ihmisten elämänlaatu on mahdollisimman korkea. Tällaista yhteiskuntaa sanomme elinvoimaiseksi osaamisyhteiskunnaksi.

Kuviossa 2 eritellään erilaisia yhteiskuntatyyppejä. Perinteisessä hyvinvointivaltiossa oli myös laaja osallisuus (inkluusio), mutta hyvinvointia rakennettiin painottaen elintasoa, ei niinkään elämänlaatua. Meritokratiassa eli osaavan eliitin yhteiskunnassa elämälaatu on vain valikoituneiden yksilöiden etuoikeus. Vanhassa luokkayhteiskunnassa vaurautta oli vain omistavalla luokalla, muiden jäädessä osattomaksi sekä yhteiskunnasta että hyvinvoinnista.

Kun kaikki voimavarat saadaan käyttöön kestävää hyvinvointia edistämään, syntyy elinvoimainen osaamisyhteiskunta (kuvio 2). Osaaminen ei tässä tarkoita vain osaamista, jota tarvitaan elinkeinoelämässä. Osaamista on myös kuviossa 1 mainittu elämänhallinta, kyky käyttää omia voimavarojaan haluamallaan tavalla sekä kyky sosiaaliseen verkottumiseen. Tällainen ”siviiliosaaminen” vahvistaa demokratiaa, luo sosiaalista pääoma ja tuottaa yhteistä hyvää olematta välttämättä taloudellisen vaihdon piirissä. Elinvoimainen osaamisyhteiskunta kykenee hyödyntämään avoimen ja julkisen innovaation mahdollisuuksia yhteiskunnan kehittämisessä ja arvonluonnissa. Suotta ei puhuta innovaatiodemokratiasta, sosiaalisesta tuotannosta tai joukkoyhteistyöstä (ks. von Hippel 2005, Benkler 2006 ja Tapscott&Williams 2007).

Kuvio 2: Erilaiset yhteiskuntatyypit voimavarojen ja hyvinvoinnin kannalta eriteltyinä

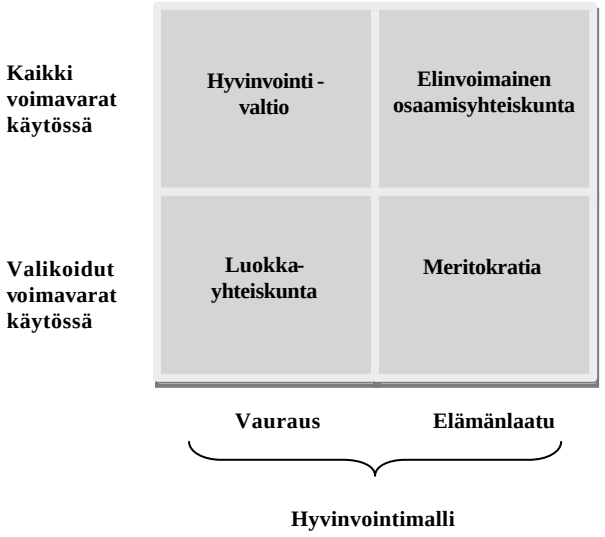

Tiellä kohti elinvoimaista osaamisyhteiskuntaa perushaaste on luoda olosuhteet, joissa kaikki voimavarat ovat käytössä ja tukevat toisiaan aidon synergisellä tavalla. Kansalaisten voimavarat pääsevät esiin paitsi huolehtimalla koulutuksesta, myös ottamalla huomioon kansalaisten voimaantuminen ja vertaistoiminta. Ajattelutapana on tässä että kansalaisilla on mahdollisuus olla aktiivisia, globaaleja, osaavia, tiedostavia ja verkottuneita. Kansalaisten vertaistoiminta, sosiaalinen verkottuminen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen uudet muodot ovat valtava voimavara koko yhteiskunnassa ja taloudessa. Aktiivinen, osaava, oppiva kansalainen on tärkein tekijä niin työelämässä kuin arjessakin.

Kaikkea painetta ei ristiriitojen ja muutosten kulttuurissakaan laiteta silti yksilön harteille. Julkiset voimavarat (verotulot, omaisuus, palveluverkko, viranomaisasema jne.) ovat huomattava hyvinvoinnin lähde kun niitä käytetään investointina tulevaisuuteen. Julkinen hallinto ylläpitää julkista hyvää, yhteisomaa ja julkista tilaa, joka on kaikille avoin voimavara. Julkinen hallinto, kunnat, saavat paljon enemmän aikaan voimavaroillaan, kun ne toimivat kumppanuussuhteessa kansalaisiin ja yrityksiin. Julkinen pääoma toimii muiden pääomien stimulaattorina.

Haluamme mennä tästä vielä eteenpäin. Menestykseen vaikuttavat kaikki voimavarat. Näitä voimavaroja ovat erityisesti

1. Julkiset voimavarat: Kunnat ja muu julkinen hallinto (ml. viranomaisasema)
2. Yksityiset voimavarat: Yritykset ja niiden pääomat ja henkilöstö
3. Kansalaisvoimavarat: Kansalaiset ja heidän verkostonsa

Kumppanuus rakentuu ja syventyy etenkin yhteistyöprojektien kautta.

Erinomainen esimerkki temaattisesta yhteistyöstä on Muotoilupääkaupunki 2012 voitto, jossa ovat yhteistyössä Helsinki, Espoo, Vantaa, Kauniainen ja Lahti sekä lukuisat yritykset, järjestöt, korkeakoulut, museot ja muut toimijat.

Tämän yhteistyön ansiosta alkaa syntyä uusia rakenteita, jotka kantavat pitkälle tulevaisuuteen. Muotoilu on kokoavana teemana, joka ulottuu taideteollisuudesta aina kaupunkien uudistumiseen ja innovaatioympäristön kehittämiseen asti.

Tavoitteena on luoda metropolialueesta ”avoin kaupunki”, joka mahdollistaa sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen kehityksen muotoiluajattelun toimiessa yhdistävänä tekijänä eri osapuolten ja toimintojen välillä.

Lähde: http://www.worlddesigncapital.com

Kumppanuus kehittyy vahvan sosiaalisen pääoman varassa. Sosiaalinen pääoma tarkoittaa ihmisten välistä luottamusta ja kaikkia osapuolia hyödyttävää yhteistyötä (win-win-win-asetelmia). Verkottumisen helppous ja laaja-alaisuus edellyttävät vahvaa sosiaalista pääomaa, joka puolestaan riippuu yleisestä hyvinvoinnista. Yhteiskunnan polarisoituminen heikentää sosiaalista pääomaa ja johtaa voimavarojen hukkaamiseen. Silloin ajaudutaan takaisin luokkayhteiskuntaan tai rakennetaan menestyjien eliittiyhteiskuntaa. Elinvoimaisessa osaamisyhteiskunnassa kaikki ovat osallisia ja kaikilla on mahdollisuus osaamisensa kehittämiseen ja käyttämiseen: luovuudesta tulee kansalaisoikeus.

Uusi normaali

Lyhytkestoisuuteen perustuva kulutuskulttuuri on taantuman jälkeisessä kriisissä. Talouskasvuun perustuvalle yhteiskunnalle etsitään vaihtoehtoja. Kuten aina laman jälkeen, erilaiset degrowth-, slow movement- ja downshifting-liikkeet leviävät. Suomessakin on alettu puhua kohtuullistamisesta ja uudesta normaalista, joilla viitataan valikoivaan, arvopohjaiseen kuluttamiseen. Jokainen kriisi on kuitenkin erilainen kuin aikaisempi, samoin maailma, joka siihen vastaa. Onnellisuutta ja lisäarvoa elämään ei haeta enää kuluttamisesta vaan lisäarvoa elämälle voi sen sijaan tuottaa mm. kauneus, hengellisyys, kiireettömyys ja lisääntyvä vapaa-aika.[26] Ekologiset ja eettiset vaikutukset saavat enemmän painoarvoa ja ratkaisuja pyritään tekemään kestävän kehityksen arvojen perusteella. Käytännössä tämä tarkoittaa uudenlaisten elämäntapojen opettelua: harkitumpia ostopäätöksiä, vanhan tavaran korjaamista tai käyttämistä uuteen tarkoitukseen uuden hankkimisen sijaan, muoviin pakatun ruuan vaihtamista tuoreeseen. Yleensä *uutta normaa-*

[26] Esim. Demos Helsinki. 2010. Onnellisuupoliittinen manifesti. Helsinki: WWF.

lia peilataan nimenomaan länsimaisen kuluttajan aseman muutoksen kautta, vaikka suurin osa ihmiskuntaa on kuluttajana alikehittynyt.

Uuden normaalin toinen puoli onkin moninaisuus. Moninaisuus eli diversiteetti on tärkeä kulttuuripoliittinen kysymys. Moninaisuuden idea tiivistyy näkemykseen, että erilaisia ihmisiä, resursseja, ominaisuuksia, kokemuksia, tietoja ja taitoja kannattaa ja pitää käyttää yhteiskunnassa mahdollisimman hyvin. Uudessa normaalissa on kyse muuttuvista arvoista. Elämän kohtuullistaminen kiehtoo etenkin nuoria aikuisia. Uusi normaali ei kuitenkaan synny itsestään, eikä vain vanhan vastustuksesta. Tulevaisuuden kulttuuriosaaminen osaltaan vastaa haasteeseen esimerkiksi ympäristömuutoksen ymmärtämisen ja arvo-osaamisen kehittämisen kautta.

Vuonna 2011 uusi normaali tähtää kohtuullisuuteen ja moninaisuuteen

III Luova talous – utopia vai aito mahdollisuus

- Kriittiset puheenvuorot
- Uudet mahdollisuudet ja tavat toimia

Kulttuurin ja talouden laadulliset muutokset puhuttavat. Uudessa taloudessa tieto, taito, kulttuuri, keksinnöt ja tutkimustulokset ovat korvanneet aineelliset tuotannontekijät keskeisenä tuotannon tekijänä ja aineeton omaisuus luo huomattavan osan arvosta. Tietosisältö tuotteissa ja palveluissa on kasvanut merkittävästi. Niin työnteon kuin omistamisen ja johtamisenkin ideat ja roolit ovat muuttuneet. Aineettomuus yhdistetään usein myös kestävään kehitykseen. Ympäristön kannalta tuotannon ekotehokkuuden lisäksi kulutuksen suuntautuminen aineettomiin tuotteisiin ja palveluihin katsotaan suorastaan välttämättömäksi kehityssuunnaksi. Asia ei kuitenkaan ole yksinkertainen saati helppo, vaan siihen liittyy probleemia ja haasteita. Aineettoman talouden kipupisteitä on käsitelty useissa puheenvuoroissa; niistä mainittakoon esimerkiksi vuonna 2009 julkaistu *Immateriaalitalous – kapitalismin uusin muoto*.

Aineettoman talouden kritiikki ja haasteet

Aineettomasta taloudesta etsitään tukea kilpailukyvylle, mutta eriarvoistumisen ja sirpaloituvan yhteiskunnan ongelmiin se vastaa kehnosti. Immateriaatalous -teoksessa poraudutaan monenlaisten hypepuhei-

den taakse ja pyöritellään kriittisellä otteella sellaisia käsitteitä kuten palvelutalous, informaatioteknologia, luovuus, kulttuuriteollisuus, innovaatiopolitiikka tai koulutuksen hyödykkeistyminen.[27] Kriitikot painottavat, että materiaalisen talouden alueella resurssit ovat niukkoja tai jo käytetty loppuun ja immateriaalitalouden estotonta laajentumista ei voida pitää jatkeena ja ylläpitävänä voimana teollisuuden ja kapitalismin mekanismeille. Niin ikään jo 1900-luvun alussa tärkeäksi noussut kysymys luonnonvarojen riittävyydestä on jäänyt vaille lopullista vastausta aineettoman talouden viidakossa. Immateriaalisilla toiminnoilla on aina materiaalinen pohja. Luova talous ei ole kaikille samanlainen mahdollisuus ja uhkakuvien mukaan uusi globaali talousjärjestys tuottaa lisää eriarvoistavia sosiaalisia erotteluja.

Aineeton talous ei ole myöskään työvoimapoliittinen pelastus. Esimerkiksi Bruun et al. kritisoivat tiukasti immateriaalitalouden laajenemista alueille, jossa sen ei aiemmin ole ajateltu olevan määrittävässä asemassa. Perinteinen työvoimahallinto operoi työllinen/työtön -periaatteella, joka sopii huonosti sellaisen taloudellisen toiminnan kenttään, jossa tavanomaiset työsuhteet ovat pääosin työvoimahallinnon kannalta epätavanomaisia. Suuri osa immateriaalitalouden työvoimasta on freelancereita, portfolioyrittäjiä sekä monialaisia ammatinharjoittajia, joiden tulolähteet rakentuvat jatkuvasti ja pysyvästi useasta epäsäännöllisestä tai kansainvälisestä lähteestä. Tulot ovat epävarmoja, eikä niitä tunnisteta helposti elinkeinotoimintaan olennaisesti liittyviksi. Tämä tilanne hankaloittaa usean luovan kentän yrittäjän, ammatinharjoittajan ja alan työmarkkinoille tulevan opiskelijakunnan työllistymistä. Taalaksen (2009) mukaan on välttämätöntä kehittää työvoimapalveluita ja tukimuotoja, jotka tunnistavat perinteisestä teollisen yhteiskunnan työllistymisen muodoista poikkeavat työurat ja osaamisen kehit-

[27] Bruun, O., Eskelinen T., Kauppinen, I. ja Kuusela H. 2009.

tymisen. Tämä auttaisi myös akateemisten työvoimapalveluiden ja työllistämisen muotojen kehittämisessä.

Etenkin kulttuuriteollisuus on alue, jonka pitäisi kriitikoiden mukaan toimia muiden kuin markkinateollisuuden arvojen ja asetelmien mukaisesti. Kulttuurin, kohtaamisten tai ajatusten arvoa ei tulisi mitata rahassa, sillä niiden todellinen arvo on elämän laadun paraneminen eikä ihmisten luonnollista taipumusta kulttuuriin tulisi teollistaa. Kuitenkin kulttuurituotteiden tuotanto edellyttää resursseja eikä sen näkeminen taloudesta tyystin irrallisena ole realistista. Lisäksi on hyvä muistaa, ettei taloudellinen toiminta ole koskaan täysin aineetonta. Aineettomien resurssien hyödyntäminen on usein riippuvaista modernista teknologiasta ja moderni teknologia taas energiasta. Talouden toiminnan perustan pysyessä samanlaisena, luova talous on vain jatkumo ja puhetapa, joka saattaa ohittaa liian keveästi merkittäviä ongelmia.[28] Ikiaikainen kysymys oikeudenmukaisuudesta onkin erityisen vaikea tiedon ja kulttuurin tuottamisen ja kuluttamisen kohdalla. Ideaalitilanteessa jokaisella on oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus itse tehdä taidetta ja osallistua kulttuuritoimintaan riippumatta asuinpaikasta, elin- tai työympäristöstä, myös eri elämänvaiheissa tai vaihtuvissa elämäntilanteissa ja yhteisöissä.

Kenellä on oikeus olla luova?

Oikeudet ja vääryydet

Sana *immateriaalinen* tarkoittaa aineetonta ja oikeuskirjallisuudessa "immateriaalioikeus" on yleisesti käytetty termi. Näitä aineettomia oikeuksia ovat muun muassa tekijänoikeus sekä teollisoikeudet kuten patenttioikeus, mallioikeus, tavaramerkkioikeus tai toiminimioikeus.

[28] Esim. Bruun, O., Eskelinen T., Kauppinen, I. ja Kuusela H. 2009.

Termistö on kuitenkin vaihtelevaa ja osin harhaanjohtavaakin. Bruun et al. (2009) muistuttavat immateriaalioikeuksien historiasta, joka on ollut ennen kaikkea tasapainoilua sen välillä, miten kulloinkin on painotettu yksityisiä ja julkisia intressejä.

Kysymys on ennen kaikkea siitä, miten lainsäätäjä itse suhtautuu rooliinsa ja miten lain tehtävät yhteiskunnassa halutaan nähdä; usein ne ovat yrityksille vain teknologian ja strategian osia. Jo nyt Yhdysvalloissa tekijänoikeusjuristit ovat yksi oman alansa nopeimmin kasvava ryhmä. Taalas ja Rehn (2007) ennustavat, että niin kauan kuin tekijänoikeuksien voimakas suojaaminen luo tehokkaita tilaisuuksia vahvistaa omia asemia markkinoilla, yritykset käyttävät sitä hyväkseen ennemmin kuin esimerkiksi kehittyvän mobiiliteknologian suomia mahdollisuuksia uusien markkinoiden taloudelliseen hyödyntämiseen. Kyynisesti ajatellen tämä tarkoittaa sitä, että lakimiesten käyttö on edullisempaa ja nopeampaa kuin uuteen tuotantoteknologiaan tai osaamiseen investoiminen – puhumattakaan tuotekehitystyöstä. Jo olemassa olevan tekijänoikeudellisen sisällön suojaaminen oikeustoimin on kustannustehokkaampaa kuin tuottaa uusia tekijänoikeudellisia tuotoksia mediamarkkinoille.

Kuten globaali talous yleensäkin, myös immateriaalitalous on näennäisestä vapaudesta ja vaihtoehtoisuudesta huolimatta kilpailun maailma ja kilpailussa voittavat ne, jotka ovat nopeampia, vahvempia ja parempia verkostoitumaan. Bruun et al. väittävätkin, että materiaalinen talous hyötyy loisen tavoin luovuudesta, kun aineettomista ilmiöistä, kuten tiedosta ja ideoista, pyritään tekemään omistettavia hyödykkeitä. Tekijänoikeus saattaa muuttua myös sensuurin välineeksi, joka rajoittaa uutta ilmaisua ja luomista.

Luovuuskäsitteen kritiikkiä

Selvää on, että luoviin aloihin liittyy korkeita odotuksia muun muassa elinkeinonäkökulmasta. Luovuutta on yritetty paitsi käsitteellistää ja tutkia myös tehostaa erilaisilla käytännön toimenpiteillä. Myös siitä kiistellään miten luovuutta voisi oppia tai opettaa. Käsiteongelmat ilmentävät ”luovan talouden” toimialaidentiteetin selkiytymättömyyttä ja kriittinen perspektiivi onkin tarpeen. Esimerkiksi Aku Alanen toteaa, että ei ole mielekästä käyttää ”luovat alat” -käsitettä, ellei samalla perustella, millä tavalla jotkut alat ovat luovia ja toiset eivät.

Esimerkiksi Richard Floridan teesit taloudellisen kasvun ja luovuuden kytköksestä voivat olla jopa vahingollisia, sillä ne ovat pelkistäneet luovuuden käsitteen markkinointi-ideaksi ja saaneet aikaan vain onttoja iskulauseita kuntien ja yritysten strategioihin. Alanen taas katsoo luovuushypen johtavan koko luovuuden käsitteen merkityksen tyhjentymiseen ja poliittisella tasolla ajatteluun, jossa luovaan talouteen pääsemiseen riittää, jos vain jollakin alalla ollaan luovia.[29]

Lisäksi, jos huomio kiinnitetään vain huippuosaajiin ja luovien ympäristöjen kehittämiseen heitä varten, strategiat pysyvät kapeapohjaisina ja saatetaan ajautua yhteiskuntaan, jonka luovat yhteisölliset ja hyvinvoinnilliset edellytykset heikentyvät. Aineeton talous korostaa varsin elitistisesti luovia ihmisiä ja heidän kykyjään ja taloudessa yhden yksilön toiminnan korostaminen voi johtaa väärinkäsityksiin.[30] Metropo-

[29] Alanen 2006.
[30] Esim. Alanen, A. 2006. Luovaan talouteen päästään vain kaikkien alojen luovuuden avulla. Heinäkuun artikkeli, CreaM.
http://www.cream.oulu.fi/tutkimus/documents/KK_artikkeli_Alanen.pdf

leissa luovan luokan suosimat halvat kaupunginosat kiinnittävät hiljalleen asuntosijoittajien huomion, asuntojen hinnat nousevat ja ajavat kulttuuriväen muualle. Kulttuurin myötä alati laajenevat urbaanit alueet myös tuottavat uudenlaisia sosiaalisen syrjinnän muotoja, jotka vaativat uudenlaisia vastauksia.[31] Ja lopulta, huomiosta huolimatta, luovaa toimintaa saatetaan pitää harrastukseen tai koulutukseen liittyvänä, osin jopa vaihdantatalouden osana, ei vakavasti otettavana elinkeinona.

Itsehallinnon mahdollisuudet

Useimmat mahdolliset vastaukset, myös Immateriaalitalous-kirjassa tarjottavat, kumpuavat yhteisvaurauden ja laajemmin yhteisoman ajatuksesta. Tällöin katsotaan, että suurin osa elämää ylläpitävistä ja hyödyllisistä toiminnoista on luonteeltaan yhteistä. Niin ikään immateriaaliset käyttö- ja hallintaoikeudet voivat kulttuurisesti ja sosiaalisesti kontrolloituina kuulua sekä yksittäisille että kollektiivisille talouden järjestämisen muodoille. Käytännössä tämä voi tarkoittaa niin ruohonjuuritason kulttuuria haastamassa vallitsevaa omistusjärjestelmää tai valtiota purkamassa tiedon aitausjärjestelmiä ja byrokraattisia kontrollijärjestelmiä. Taloustieteilijät ovat keskustelleet paljon siitä, kuinka yhteisiä resursseja tavataan riistää ja tuhota, mutta nobelisti Elinor Ostromin kenttäkokeiden ja laajo-

Yhteisomistuksen tragedia: Yhteinen mutta rajallinen resurssi tuhoutuu, koska kaikki haluavat nauttia siitä, mutta kenelläkään ei ole riittävästi kannustimia vaalia sitä.

[31] Harvey 2001; Zukin 1996.

jen tutkimusten mukaan oletusta ei ole todistettu tieteellisesti. Ostrom väittääkin, että ihminen pitää huolta yhteisomasta paremmin kuin on tähän asti uskottu.

Avainsanoja itsehallinnossa ovat luottamus, kommunikointi ja molemminpuolinen riippuvuus ja näiden kautta Ostrom korostaa itsehallinnon potentiaalia yhteiskunnan muutosvoimana.[32] Tällaisessa ajattelussa ihmistä ei nähdä luonteeltaan yksinäisenä sutena vaan sosiaaliseen yhteiseloon pyrkivänä olentona. Lisäksi spontaanisti syntyvät verkostot ja erilaiset virtuaalikokoonpanot valtaavat jatkuvasti lisää alaa ja luovat erilaisia innovatiivisia lähestymistapoja niin uusiin kuin vanhoihin ongelmiin. Viimeisten vuosikymmenten aikana on esimerkiksi syntynyt useita vaihtoehtoisia medioita ja yhteisöllinen sisällöntuotanto on kasvanut merkittävästi. Bruun et al. (2009) näkevät tämän vastareaktiona median keskittymiselle ja omistuksen kaventumiselle. Vaihtoehtoiset vapaamman levityksen Creative Commons -lisenssit ovat jo laajalti käytössä ja niiden kautta tiedon ja kulttuurin tuottaminen vapaaseen käyttöön on arkipäiväistynyt.

Creative Commons on yhteisö, joka pyrkii edistämään luovan työn tuotteiden levittämistä laillisesti. Se tarjoaa erilaisia lisenssejä, joilla voi määrätä tekijänoikeuslain suomista oikeuksista.

[32] Ostrom 1990.

Ostrom on tutkinut 1960-luvulta lähtien eri alojen julkisia palveluja, sääntöjä, jotka koskivat luonnonvaroja ja kansalaisoikeuksia, sekä yhteisomistuksen eri muotoja, säännöstöjä ja sopimuksia. Tutkimusaiheita kertyi tuhansia ja ne koskivat laajalti metsiä, kalavesiä ja kastelujärjestelmiä ja spesifinä tapauksina esimerkiksi sitä miten kansalaiset, järjestöt ja viranomaiset yrittivät estää Kalifornian pohjavesivarojen pilaantumisen. Ostrom huomasi, että ne säännöt, joita ihmiset itse olivat olleet mukana laatimassa, toimivat hyvin. Tutkimusten johtopäätösoli, että yleisesti ennustettu vastuuttomuus ei ole mikään luonnonlaki, vaan yhteistyö ja yhteisomistus voi johtaa suureen vastuullisuuteen. Onkin hyvä pohtia sitä, että Ostromin löytämiä lainalaisuuksia soveltaa myös korkeateknologiseen yhteiskuntaan.

Kansalaisyhteiskunta ei tietenkään voi yksinään ratkaista aineettoman talouden haasteita. Julkisen vallan rooli on olennainen esimerkiksi monopolikapitalismin ehkäisyssä, aitaus- patenttijärjestelmien keventämisessä ja järkeistämisessä sekä aineettomien hyödykkeiden oikeudenmukaisen saatavuuden mahdollistajana. Bruun et al. korostavat esimerkiksi sitä, kuinka julkisen vallan on pidettävä huolta siitä, että hyödylliset keksinnöt tulevat yleiseen käyttöön.

Avoin innovaatio:

Tarkoittaa uusien toimintatapoja innovaatioprosesseissa. Niitä ovat muun muassa niin aktiivinen ideoiden ja teknologioiden etsintä oman organisaation ulkopuolelta kuin yhteistyö toimittajien ja kilpailijoiden kanssa. Yksi tärkeä piirre on jopa sopimattomien ideoiden jatkokehitys.

Kaikkien alan huippujen ei tarvitse työskennellä tietyssä yrityksessä. Osaavien ihmisten kanssa työskentely voi tapahtua missä vain.

Tutkimuksen aloittajan ei tarvitse olla ainoa siitä hyötyvä.

Parhaat mahdolliset yhdistelmät usein voittavat.

Henkinen omaisuus on parhaimmillaan yhteisenä omaisuutena.

Lähde: http://www.openinnovation.fi

Omistamisen muutos

Omistaminen on kauan ollut talousajattelussa tärkeä, mutta kun mahdollisuudet uusiin ansaintatapoihin vähitellen käyvät ilmeisiksi myös suurteollisuudelle, omistaminen ei enää ole talouden ainoa perusta. Mikäli talous ymmärretään dynaamisena järjestelmänä, omistaminen ei ole aina välttämätöntä lisäarvon tavoittelemiseksi. Tämä ilmenee jo nyt erilaisina yhteistoiminnan, verkostoitumisen ja liittoutumisen muotoina.[33] Immateriaalitalouden rajat ylittävä luonne edellyttää myös kansainvälistä yhteistyötä ja globaalin tasa-arvon edistämistä.

Vaikka ollaankin vielä kaukana hakkeriutopioista, toinen talouden sfääri on jo olemassa. Toista taloutta luonnehtii ei-kaupallisuus, amatöörimäisyys ja sosiaalinen tuotanto. Kantavana ajatuksena on se, että jos talouden toimija voi tuottaa lisäarvoa ja tulosta olematta omistaja, ei ole syytä omistaa itse. Luovuus tällaisessa taloudessa nähdään yhteisenä hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen ja aktiivisen kansalaisyhteiskunnan voimana.

Suomessa Forum Virium Helsinki on yritysten perustama esimerkki toiminnasta, joka nojautuu Open Innovation ja Living Lab ideoinnille. Toiminta perustuu ideoiden ja tekijöiden puolueettomaan törmäämiseen ja kokoaa yhteen kasvavia ja suuria yrityksiä. Tavoite on tuoda loppukäyttäjät innovaatioprosessin keskiöön ja tuoda sisältöä ja teknologiaa lähemmäksi toisiaan. Helsingin kaupunki on merkittävänä rahoittajana mukana toiminnassa ja visiona onkin, että yritykset pääsisivät kehittämään ideoitaan lähellä

Living Lab on tosielämän kehitysympäristö.

[33] Taalas ja Rehn 2007.

suurta julkista asiakasta. Forum Virium edistää etenkin digitaalisten palvelujen kehitystä ja avaa yhteyksiä kansainvälisille markkinoille.

Uusi yhteisöllisyys on enemmän imaginaarista ja usein jopa virtuaalista, verkkojen välityksellä tapahtuvaa. Yhteisöt ovat verkostoja, jotka ylittävät paikallisuuden. Naapuristo ei ole enää kaupunkimiljöössä perusyhteisö, sellaisia ovat pikemminkin työn, harrastusten ja intressien pohjalta rakentuvat yhteisöt.

Viimeisen vuosikymmenen aikana on alettu tutkia uusia yhteisöllisen vaihdannan muotoja erityisesti kuluttajamarkkinoilla. Digitalisoituminen on mahdollistanut niin virtuaalisten yhteisöjen kuin verkostomaisten yhteistyömuotojen arkipäiväistymisen. Uudessa taloudessa kuluttaminen ja tuottaminen tapahtuvat samoissa verkostoissa. Näissä verkostoissa elää myös ajatus suuresta yhteisöstä, jossa tehdään päätöksiä, ja joka määrittelee mitkä ovat vaihdannan säännöt ja mikä on keskeistä verkoston jäsenten identiteetille ja olemassaolon mielekkyydelle.

The Hub

Hub on konseptuaalinen innovatiiviseen yhteisöön ja tilaan perustuva idea, joka on levinnyt ympäri maailman.

Hub tekee uudenlaisia avauksia luovien toimitilojen alalla synnyttämällä yhteisöllisiä tiloja, joissa yrittäjä maksaa vain käyttämästään ajasta ja palveluista ja joissa toimijat saavat paitsi asiantuntijoiden niin myös kanssayrittäjien tukea.

Toiminta on kansainvälistä ja samalla paikallista. Hubit tarjoavat tiloja, resursseja, verkostoja, tietoa, kokemusta ja myös rahoitusta.

Hubin idea perustuu toimialarajattoman yhteisön tarjoamiseen yrittäjille, yrityksille, asiantuntijoille sekä julkisen ja kolmannen sektorin toimijoille; ne ovatkin lainanneet ideoita niin yksityisklubien ja innovaatiotoimistojen kuin aivoriihien toiminnasta ja pyrkivät luomaan aivan uudenlaisen paikan luovuudelle.

Suomessa on Hub-projekteja ainakin Helsingissä Tampereella ja Jyväskylässä

http://the-hub.net/
http://www.hubhelsinki.fi/
http://hubtampere.wordpress.com/

John Deweyn (2006) käsite suuri yhteisö perustuu sille, että yhteiskunta on perustavasti viestintää ja vuorovaikutusta; ideaali yhteisö on olemassa viestinnässään. Tämän kaltainen suuri yhteisö edellyttää demokraattista, ei-sensaatiohakuista joukkoviestintää, mutta myös valistunutta yleisöä, joka on aidosti kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista. Suuren yhteisön muodostumisen edellytyksenä on yhdessä toimiminen. Suuri yhteisö ei tarkoita suurta face-to-face -yhteisöä tai yleisöä, vaan se rakentuu yhteisten päämäärien varaan, jotka ovat niin voimakkaita että yhteisö voi säilyttää suurkaupunkilaisen kasvottomuutensa. Uusi yhteisöllisyys on enemmän imaginaarista ja usein jopa virtuaalista, verkkojen välityksellä tapahtuvaa. Yhteisöt ovat verkostoja, jotka ylittävät paikallisuuden.

Uudet tavat tehdä ja tuottaa

Teknologinen kehitys vie väistämättä kohti uudenlaisia liiketoimintamalleja, rakenteita ja lainsäädäntöä. Muutoksen ytimessä on uuden synnyttäminen. Harvardin yliopiston professorin ja maailman johtaviin tietotalouden asiantuntijoihin kuuluvan Yochai Benklerin mukaan sosioekonomisessa ympäristössämme tapahtuvat muutokset koskettavat kaikkia yhteiskunnan eri sektoreita, ja muuttavat merkittävästi talouden rakenteita jopa kohti eräänlaista yhteistuotantoa. Olemme Benklerin mukaan siirtymässä ja osin jo siirtyneet teollisesta tietoyhteiskunnasta kohti verkottunutta tietoyhteiskuntaa. Tässä muutoksessa on kaksi merkittävää muutostekijää: toisaalta merkitysteollisuuden kasvu ja toisaalta verkottuneen tietojenkäsittelykyvyn radikaali halpeneminen.

Benkler (2006) summaakin, että teknologian kehittyessä joistakin niukoista resursseista tulee tehdä ilmaisia. Teknologian kehitys mahdollis-

taa niin radiotaajuuksien vapauttamisen (esimerkiksi avoin wlan) kuin tekijän oikeuksien perustavaa laatua olevan muutoksen (esimerkiksi creative commons). Rajattomuuden seurauksena yhteisöt ja verkostot, kuten Facebook, kasvavat myös erittäin laajoiksi. Tällainen kasvu ei yksinään kuitenkaan takaa luovien, yhteisöllisten ja hyvinvoinnillisten edellytysten lisääntymistä. Tarvitaan uudenlaista, kattavampaa osaamista.

Palvelujärjestelmässämme on tilaa uusille yrittäjyyden muodoille. Esimerkiksi yhteiskunnallinen yrittäjyys tarjoaa uudenlaisia tapoja liiketoimintaan tai julkisten palvelujen tuottamiseen. Yhteiskunnallinen yrittäjä (social entrepreneur) pyrkii ratkaisemaan yhteiskunnallisia haasteita liiketoiminnan keinoin. Toiminta on aina arvopohjaista ja pyrkii yhteisöllisyyden kautta yhteiseen hyvään. Menestystä mitataan ensisijaisesti sillä kuinka hyvin ratkaisut korjaavat vallalla olevia yhteiskunnallisia haasteita. Avainkysymyksiä yhteiskunnallisten yritysten mahdollisuuksista Suomessa on esitetty Jonathan Blandin (2010) raportissa Yhteiskunnallinen yritys – ratkaisu 2000-luvun haasteisiin - Ison-Britannian malli ja sen kokemukset. Yhteiskunnallisen yrityksen konseptia on Isossa-Britanniassa kehitetty liiketoimintaan, jonka tavoitteena on yhteiskunnallisen ongelman ratkaisu tai yhteiskunnallisesti merkityksellisen tuotteen tai palvelun tuottaminen. Juridiselta muodol-

Yhteiskunnallinen yritys:

Yhteiskunnalliset tai sosiaaliset tavoitteet on kirjoitettu yrityksen perustamisasiakirjoihin ja niiden vaikuttavuuden on oltava mitattavissa.

Suurin osa yrityksen liikevaihdosta tulee yritystoiminnasta.

Voitto käytetään pääsääntöisesti yhteiskunnallisten päämäärien saavuttamiseksi joko investoimalla se takaisin yritykseen tai yrityksen lähiyhteisöön.

Läpinäkyvät juridiset muodot ja organisaatiorakenteet, jotka suojaavat yrityksen yhteiskunnallisia tavoitteita.

taan yhteiskunnalliset yritykset voivat olla esimerkiksi osuuskuntia, omistukseltaan tai osingonjaoltaan rajoitettuja yhtiöitä, yhteisöedun yrityksiä tai yleishyödyllisiä yhdistyksiä ja kokonaisuudessaan ne muodostavat merkittävän sektorin. Toiminnan arvojen ja tarkoituksen ohella keskeistä on se, että ne käyttävät vähintään puolet tuottamastaan voitosta yhtiön toiminnan kehittämiseen yhteiskunnallisten tavoitteidensa saavuttamiseksi. Yhteiskunnallisen yrityksen käsite ja toimintamalli poikkeaa siis täysin suomalaisen lainsäädännön mukaisesta sosiaalisesta yrityksestä, jonka tarkoitus on pitkäaikaistyöttömien ja vajaakuntoisten työllistäminen.

IV Kulttuurin globalisaatio ja rikkaus

- Kulttuuriteollisuus ja globalisaatio
- Monimuotoisuuden voima
- Renessanssin Firenze esimerkkinä

On selvää, että talouden globaalistuessa, kulttuuritkin globalisoituvat. Globalisaatio tuo esiin kulttuuristen infrastruktuurien ja osaamisen merkityksen, mutta se merkitsee myös hallitsevien kulttuurialueiden kaupallisten kulttuurituotteiden, palvelujen ja niihin kytkeytyvien rakenteiden ja arvojen leviämistä kaikkialle ja kulttuurien ja elämäntapojen yhdenmukaistumispainetta. Usein se tarkoittaa sitä, että kulttuurierot pienenevät ja samoja käsityksiä, tapoja ja asioita voidaan jakaa ympäri maailma, mutta kulttuurin globalisaatioon liitetään usein myös pelko aiempien kulttuurien väistymisestä ja syrjäyttämisestä. Globalisaatiota kritisoidaan, koska sen katsotaan johtavan vieraantumiseen, syrjäytymiseen ja identiteettien heikentymiseen.

Kulttuuriteollisuus uuden talouden aikakaudella

Kulttuurituotteiden erityisyys on se että niillä on kulttuurista sisältöä ja että ne välittävät symbolisia viestejä. Tyler Cowen puhuu globaalin kulttuuriteollisuuden kipukohdista vuonna 2002 ilmestyneessä kirjassaan *Creative Destruction: How Globalization is Changing the World's Cultures*. Cowenin keskeinen kysymys on, miten globalisaatio ja kaupan vapautuminen vaikuttavat kulttuurituotantoon ja kulttuuriseen diversiteettiin. Kriitikot ovat havainneet tässä kehityksessä kaksi ongelmakohtaa. Globaalit markkinat yhdenmukaistavat kulttuuri-

tuotteiden tarjontaa ja kysyntää. Diversiteetin väheneminen puolestaan heikentää eri kulttuurien identiteettiä ja sosiaalista koheesiota. Toinen ongelma on se, etteivät laajat markkinat pelkästään vähennä kulttuurista monimuotoisuutta, vaan myös heikentävät kulttuurituotteiden laatua, koska laajan levikin ehto on tuotteiden suuntaaminen massayleisöille. Tällaisessa kulttuurissa menestyksen avaimet ovat sillä, joka pystyy sopeutumaan luovien markkinoiden vaatimuksiin ja tilanteen mukaan häivyttämään tai säilyttämään oman identiteettinsä ja luomustensa sisältörikkauden ja kokemustensa merkityksellisyyden.

Kulttuuriteollisuus:

Kaikki tuotanto, jossa merkitystenvaihto on ensisijaista.

Taiteen ja kulttuurin toimialoilla tapahtuva luova tuotanto.

Kysymystä siitä mitä tapahtuu taiteen ja kulttuurin ytimelle, esteettiselle kokemukselle, aitoudelle ja luomisprosessille uuden talouden aikakaudella on mietitty jo pitkään. Walter Benjamin kiteytti tämän muutoksen ja sen kokemisen jo 1930-luvulla. Benjamin kiinnitti huomionsa erityisesti kulttuurin teollistumisen seurauksiin ja siihen kuinka kuvan ja äänentoiston tekniikoilla hävitettiin aitoon taideteokseen kuulunut ainutkertaisuus, aitous, yksilöllisyys, etäisyys vastaanottajasta ja irrallisuus joukoista. Tämän seurauksena Benjamin näki taideteoksen sisimmän olemuksen, sen auran, tuhoutumisen. Taiteen auran katoaminen poisti taideteoksilta niiden kulttisen luonteen ja suurista joukoista tuli kulttuurin kuluttajia. Benjaminin käsitys tekniikan saavutuksista ja yksilön korvautumisesta massoilla oli pohjimmiltaan vahvan positiivinen, sillä tekniset uudistukset mahdollistivat nopean tiedonsiirron ja asettivat massat keskenään tasavertaisempaan asemaan.

Aikaisemmin taide oli nostettu jalustalle, eikä sitä saanut lähestyä kuka hyvänsä. Taide oli harvinaista ja halutessaan nauttia siitä täytyi mennä sen luo ja kohdata se arvokkaissa puitteissa. Tekninen uusintaminen mahdollisti taide- ja kulttuurielämysten leviämisen laajalle suurten massojen pariin, mutta muutokset ja vaikutukset ovat moninaisempia. Taiteen myyttisen auran katoaminen tarkoittaa sitä, että massat luovat ja kuluttavat kulttuuria, arvoja, työuria ja elämäntapoja omien mieltymystensä ja uudenlaisten tarpeiden mukaisesti, ilman sitovia perinneyhteyksiä tai rituaaleja. Kulttuurialalla yrittäjyyden ja kaupallisuuden kysymykset ovat kuitenkin monilta osin uuden ja vielä muotoutuvan klusterin kysymyksiä. Kulttuuriyrittäjyyden pohja on myös monelta kohdaltaan ohut tai olematon.[34]

Monimuotoisuuden voima

Benjaminin ja Cowenin kautta voi löytää myös vastauksia globalisaation kritiikkiin. Pyrkimys vahvistaa paikallisia ja alueellisia kulttuuriidentiteettejä ja sitä kautta kulttuurista ja kielellistä monimuotoisuutta on globalisaatioon liittyvä suuri kulttuuripoliittinen haaste, mutta erillis- ja alakulttuurit ovat monin paikoin pystyneet jopa lisäämään merkitystään ja arvostustaan myös globalisaation oloissa. Erityisesti nuorilla on suuria määriä erilaisia alakulttuureita ja niihin liittyviä elämäntapavalintoja, joiden merkitystä ja vaikutusta on vaikea vielä arvioida. Cowen uskoo, että vaikka maailmanlaajuisesti kulttuurituotteet homogenisoituvat, kunkin yhteiskunnan sisällä tarjonta ja näköalat lisääntyvät, koska ”ihmiset vapautuvat paikan tyranniasta”. Cowen pitää tätä kulttuurisen vapauden hyppäystä ihmiskunnan historian merkittävänä evoluutiohyppäyksenä.

[34] Sirviö 2007.

Parhaimmillaan kulttuurinen globalisaatio tarkoittaakin sitä, että kulttuurien vuorovaikutus lisääntyy, mutta kulttuurit säilyttävät silti ominaispiirteensä. On totta, että kulttuurin parissakin jaetaan resursseja, jotka määrittävät, mahdollistavat, rajaavat ja muokkaavat ihmisten mahdollisuuksia ja identiteettejä. Kulttuurisen laadun ja diversiteetin tulee Cowenin mukaan kuitenkin takaamaan se, että paikallisia korkeatasoisia kulttuurituotteita voidaan markkinoida ja levittää yhä laajemmalle koulutetulle yleisölle. Massakulttuurin tuotantotapa turvaa korkeatasoisen tarjonnan yhä laajemmille yleisöille. Lisäksi globalisaation vastavoimana erillis- ja alakulttuurit ovat monin paikoin lisänneet merkitystään ja arvostustaan. Erilaisten kulttuuri-identiteettien vahvistaminen on tärkeää koko yhteiskunnan luovuuden, suvaitsevaisuuden ja avoimuuden kannalta, sillä kulttuurisia identiteettejään arvostavat yhteisöt ja ihmiset ovat myös valmiimpia ymmärtämään muita kulttuureja ja niiden ihmisiä. Tällainen pyrkimys edellyttää usein aktiivisia politiikkatoimia.

Myös kulttuuripolitiikka on tullut globaalimmaksi, mikä näkyy muun muassa keskusteluissa pluralismista ja monikulttuurisesta politiikasta sekä kulttuurisektorin taloudellisesta merkityksestä. Anita Kankaan mukaan kulttuuripolitiikan yleinen ja jaettu visio on haihtunut (Ahponen ja Kangas 2005). Yhteisen arvomaailman tilalla on hajanaisuus, joka korostaa kulttuurin näkemistä moniulotteisena. Esimerkiksi taiteen ja kulttuurin arvottaminen tapahtuu monipuolisemmin.

Vahva ja monimuotoinen kulttuuriperintö ja -elämä sekä niiden arvostaminen ja resurssointi on perusta, jolle luovuuden ja luovan talouden vahvistaminen yhtenä menestystekijänä globaalissa maailmassa voi rakentua. Lisäksi paikallisesti, alueellisesti ja kansallisesti monimuo-

toinen kulttuuriperintö ja sen kehittäminen elävinä kulttuureina lisää turismia, antaa mahdollisuuksia kulttuuriteollisuuden ja kulttuurivienninin kehittämiseen ja on siten tärkeä myös taloudellisesti. Näin pyrkimys vahvistaa erilaisia kulttuuri-identiteettejä tukee koko yhteiskunnan avoimuutta ja luovuutta. Tällä tavoin ajateltuna kulttuuri liittyy olennaisesti myös kansalaisuuteen ja yksilöiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Sinikka Sassi (2000) puhuu kulttuurisesta kansalaisuudesta, jonka kautta on haettu vastinparia poliittiselle ja taloudelliselle kansalaisuudelle korostamalla ihmisten erityisiä kulttuurisia, sivistyksellisiä ja hengellisiä aktiviteetteja yhteiskunnassa. Kulttuurisessa kansalaisuudessa on keskeistä yhteisöjen jäsenyys mutta myös jäsenyydestä poissulkemisen mekanismit. Siinä jaetaan resursseja, jotka määrittävät, mahdollistavat, rajaavat ja muokkaavat ihmisten identiteettejä. Käytännössä kulttuurinen kansalaisuus kuitenkin näyttäytyy siinä, kuinka ihmiset voivat opiskella vapaa-aikanaan, harrastaa taiteita kansalaisopiston piireissä tai taideyhdistyksissä ja toimia erilaisissa identiteettiliikkeissä. Kulttuurinen kansalaisuus ei ole yleensä yhtä näkyvää kuin poliittinen kansalaisuus, mutta se on kuitenkin yhtä tärkeää, koska se mahdollistaa ihmisten paneutumisen monin tavoin itsensä jalostamiseen ihmisinä ja kansalaisina.

Globalisaation ja jatkuvan muutoksen maailmassa identiteetit saavat lisää painoarvoa. Niin ikään kiinnostus taide- ja kulttuuritoimintaan on tärkeä osa ihmisen identiteettiä ja elämää elin- ja asuinympäristöjen muuttuessa ja laajentuessa. Tämä koskettaa myös erityisryhmiä kuten lastensuojelun lapsia ja nuoria, mielenterveyden ongelmista kärsiviä, fyysisistä vammoista kuntoutujia ja pysyvämmin vammautuneita, kehitysvammaisia sekä kasvavaa ikääntyvää väestönosaa. Monet joutuvat viettämään pitkäaikaissairaina vuosia ja usein viimeisen elinaikansa hoitolaitoksessa, joissa elämän kokeminen mielekkääksi voi olla vaike-

aa. Ihminen haluaa arkielämässään kokea ja tehdä elämänsä mielekkääksi ja merkityksellisiksi, ja se on edellytys henkiselle, fyysiselle sekä sosiaaliselle hyvinvoinnille. Siksi esimerkiksi Opetus- ja kulttuuriministeriön toimintaohjelmassa erilaisia ulottuvuuksia yhdistetäänkin yhteisen päämäärän saavuttamiseksi – hyvinvoinnin edistämiseksi kulttuurin keinoin. Taide ja kulttuuritoiminta ovat keskeisiä aineksia hyvän elämän ja arjen kokemiselle, jossa korostuu aineettoman hyvinvoinnin merkitys. Omat elämykset, luovat voimavarat, osallisuus ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa mahdollistavat voimaantumisen, itsensä kehittämisen ja toimintakyvyn ylläpidon.[35]

Urbaani luovuus ja alueelliset heijastukset

Tänä päivänä kulttuuriala kasvaa nopeammin kuin muut sektorit. Suomessa ala keskittyy erityisesti metropolialueelle. Pääkaupunkiseudulla sijaitsevat monet tärkeimmät julkiset taidelaitokset, taideyliopistot ja monia muita taidealan ammattikoulutusta tarjoavia oppilaitoksia, huomattava osa kulttuuriteollisuuden klusterista sekä merkittävä määrä alaa tukevia palveluja. Juuri metropoliin keskittyvät suomalaiset kulttuurialan osaajat: kulttuurialan työvoimasta 51 prosenttia sijoittuu Uudellemaalle. Kuitenkin keskustelu luovan kentän yritystoiminasta ja pyrkimys kentän analyyttiseen kartoittamiseen on tehnyt näkyväksi sen linkittymisen osaksi koko maan talouden perustaa. Taalas (2009) painottaa, että luovan talouden tarkastelu on yksi 2000-luvun keskeisimmistä pohdiskeluista, puhuttiinpa sitten elinkeinotoiminnan monipuolistamisesta, kasvusta ja kehittymisestä tai yritystoiminnan tulevaisuudesta globaalissa toimintakentässä. Luovat ratkaisut myös alueiden kehittämisessä ovat välttämättömiä tulevaisuudessa, samoin kuin luo-

[35] Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1

vien sisältöjen hyödyntäminen ja nykyiset toimialat ylittävä verkottuminen sekä niin elinkeinoelämän kuin hyvinvoinnin uudistaminen tämän kautta.

Verkostomaailmassa menestymisen ratkaisee se, kenen kanssa tekee yhteistyötä ja keitä tuntee.

Yhteiskuntamme rakentuu osaamisen, tiedon ja luovuuden varaan ja kulttuuritoimintojen ja luovien alojen kehittäminen kietoutuu alueiden kokonaisvaltaiseen kehittämispolitiikkaan. Kulttuuripolitiikka liittyy niin ikään koulutus-, nuoriso-, työvoima-, sosiaali-, terveys- elinkeino-, vero-, ulko-, kauppa-, viestintä- ja ympäristöpolitiikkaan. Toisaalta kulttuurin ja yhteiskunnan kehittämisen yhdistämiseen pyrkivällä toimijalla on edessään jatkuva tasapainoilu itseisarvoisen ja välineellisen kulttuurin välillä. Ollaan tekemisissä hyvin vahvasti talouden logiikan kanssa, mutta toisaalta tulisi ymmärtää myös kulttuuriin liittyviä ilmiöitä. Samalla toimitaan julkisen hallinnon kontekstissa. Tiivistäen voidaan sanoa, että ollaan tekemisissä kulttuurin, byrokratian ja talouden kanssa.[36] Luovan kentän toiminta ei yksinkertaisesti ole ainoastaan julkisesti tuettua vaihdantataloutta, vaan monelta osin vakavasti otettavaa liiketoimintaa ja yhteiskunnan rakennusainetta. Tämä seikka on alettu Suomessa ottaa vakavasti vasta melko myöhään.[37] Taide- ja kulttuuritoiminta on kuitenkin jo löytänyt tiensä sosiaali- ja terveyspalveluihin, kouluihin, kirjastoihin ja vankiloihin, ja monia käytännössä toimiviksi todettuja toimintamalleja on syntynyt.[38]

Paikallis- ja aluetasolla kulttuurin rooli erityisesti korostuu. Ajatuksena tässä on paitsi alueen myös yksilöiden identiteetin vahvistaminen kult-

[36] Kainulainen 2009; Ruokolainen 2008.
[37] Taalas 2009.
[38] Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1

tuurin tuottamien elämysten kautta. Elämysten ja vahvan identiteetin puolestaan toivotaan vahvistavan ihmisten luovuutta elämän eri osa-alueilla.[39]Landry ja Bianchini painottavat, kuinka kaupunkien pyrkiessä rakentamaan kansainvälisiä kytköksiä ja kasvattamaan kosmopoliittista ilmapiiriä on toiminnan kytkeydyttävä kuitenkin paikallisiin juuriin.[40] Kaupungeille on myös alettu rakentaa aiempaa selvempiä imagoja. Yhtenä juonteena tässä on globaalin, monilta ominaisuuksiltaan hyvin yhdenmukaisen verkostomaailman rakentaminen ja siinä toimimisen haasteet.

Firenze esimerkkinä pienen kaupungin kyvykkyydestä

Kansainvälisesti erinomainen esimerkki kulttuurin merkityksestä on Firenze, joka on yksi maailman merkittävimmistä kulttuuritihentymistä. Kaikki on alkanut tietysti renessanssista eli 1300–1500-luvuista, jolloin Firenzestä tuli Euroopan johtava kulttuurikeskus. Renessanssin Firenze on esimerkki maantieteellisesti ja väestöllisesti suhteellisen pienestä keskuksesta, joka kykeni luomaan maailman tunnetuimpia taideteoksia, maalauksia, veistoksia ja rakennuksia. Duomon kirkko, joka kohoaa Firenzen kattojen yläpuolelle, symbolisoi alueen mahtavuutta ja halua ilmaista se kauneudella. Lista Firenzen taiteilijoista on niin ikään henkeäsalpaava: Michelangelo, Rafael, Rembrandt, Tiziani, Caravaggio. Firenzen suuruus perustui valtaapitävään ja taiteita rakastavaan Medicien sukuun, joka kykeni yhdistämään talouden, politiikan ja kulttuurin niin että ne kaikki palvelivat toisiaan.[41] Esimerkiksi filosofi Pekka Himanen pitää Firenzeä yhtenä loistavimmista esimerkeistä suhteellisen pienen yhteisön kyvystä luoda yhdessä suurta taidetta.

---

[39] Lakso ja Kainulainen 2001.
[40] Landry ja Bianchini 1998.
[41] Cesati F. 1999.

Renessanssi alkoi Toscanasta, Firenzen ja Sienan kaupungeista, ja sen vaikutus levisi etelään erityisesti Roomaan, jonka renessanssipaavit rakensivat suurelta osalta uudestaan. Sydänkeskiajalla Italian pohjois-osan kaupunkivaltiot olivat Euroopan vauraimpia. Ristiretket olivat muodostaneet pysyvät kauppasuhteet Levanttiin, ja neljäs ristiretki oli pahoin vaurioittanut italialaiskaupunkien kauppakilpailijaa Bysanttia. Ylellisyystuotteet, kuten mausteet, väriaineet ja silkki, tuotiin Italiaan Genovan, Pisan ja Venetsian satamiin ja vietiin sieltä muualle Euroop-paan. Sisämaan kaupungit taas hyötyivät hyvästä viljelymaasta, kuten Po-joen laaksosta. Ranskasta, Saksasta ja Alankomaista puolestaan tuo-tiin maa- ja jokireittien kautta villaa, vehnää ja kallisarvoisia metalleja. Egyptistä Baltiaan ulottunut kauppa loi ylijäämiä, jotka voitiin sijoittaa kaivostoimintaan, maanviljelyyn ja varhaisteollisuuteen.

Pohjois-Italia ei ollut resursseiltaan muuta Eurooppaa rikkaampi, mut-ta kaupankäynnin pohjalle rakentunut korkea jalostusaste mahdollisti sen menestyksen. Firenze nousi alun perin yhdeksi Pohjois-Italian vau-raimmista kaupungeista pääosin kankaiden tuotannolla. Tänä aikana kehittyivät pankki- ja rahatalousmenetelmät, joiden keskustana Firen-ze oli pitkään. Syntyi uusi aristokraattiluokka, joka oli saavuttanut asemansa liiketoimintataidoillaan ja haastoi keskiajalla Eurooppaa hallinneen feodaalisen yläluokan. Suurimmassa osassa Pohjois-Italiaa kaupunkien suurporvarit olivatkin mahtavampia kuin maaseudun feo-daaliherrat.

Renessanssi ei lopulta merkinnyt laajoja yhteiskunnallisia ja taloudelli-sia muutoksia, mutta henkiset ja kulttuurilliset ihanteet levisivät Firen-zestä ympäri Eurooppaa. Toscanalaisesta kulttuurista tuli pian jäljitte-lyn kohde koko Pohjois-Italialle ja toscanalaisesta italian murteesta

hallitseva etenkin alueen kirjallisuudessa. Monet keskiaikaiset kaupungit, kuten Venetsia ja Milano muuttuivat nopeasti taide- ja sivistyskeskuksiksi. Aika tuleekin muistaa nimenomaan taide-, kulttuuri- ja aatehistoriallisena murroksena ja siirtymänä keskiajalta uuteen aikaan. Muutokset ilmenivät muun muassa kuvataiteissa, kirjallisuudessa, musiikissa, tieteissä ja filosofiassa. Näillä muutoksilla oli maailmanlaajuinen merkitys

Tänä päivänä Firenze on edelleen elävä ja kehittyvä kaupunki. Sen väkiluku on yli 300.000 ja siellä on kilpailukykyistä teollisuutta; erityisesti nahkavalmisteet, laukut, kengät ja takit ovat tärkeä osa Firenzen taloutta ja Firenze on yksi Italian ja maailman muotikeskuksista. Firenze onkin hyvä esimerkki käsityötalouden suuresta merkityksestä ja tämän päivän Firenzeläinen muoti käyttää hyväkseen kaupungin taiteellista historiaa. Firenze osoittaa ehkä vielä enemmän kuin muut Italian kaupungit, että taide vetää puoleensa vielä vuosisatojen kuluttua. Taiteen perintö on monella tavalla tuotteistettu: turismissa, taidemuseoissa, taidekirjoissa, pienoismalleissa, taidejulisteissa ja muilla kekseliäillä tavoilla.

Firenzessä sijaitsee myös yliopistollinen tutkimusinstituutti, European University Institute (EUI), joka on EU:n alainen eurooppalainen huip-

Suomessa monet pienet kaupungit rakentavat kulttuuriprofiiliaan.

Esimerkiksi 12 000 asukkaan Mänttä tunnetaan vireänä taidekaupunkina jossa käy erityisesti kesäisin taidematkailijoita moninkertaisesti paikkakunnan väkilukuun nähden. Sen tärkeimpiä taidekohteita ja -festivaaleja ovat Serlachius-museoiden lisäksi Mäntän kuvataideviikot, Mäntän musiikkijuhlat ja taidekeskus Honkahovi.

Museoiden kokoelmat ovat tärkeimpiä yksityisiä taidekokoelmia Pohjoismaissa. Ne koostuvat Suomen taiteen klassikoista ja vanhasta eurooppalaisesta maalaustaiteesta. Mäntässä sijaitsee myös huomattava kokoelma suomalaista kuvanveistotaidetta.

Teollisuus alueella vähenee, mutta kulttuuriin panostetaan sitäkin enemmän. Suunnitteilla on esimerkiksi uusi museorakennus Gösta Serlachiuksen taidesäätiön varoilla.

puyksikkö. Siellä tehdään myös paikallisiin menestystekijöihin liittyvää tutkimusta, jossa muun muassa selvitetään Firenzen toimintamallia. Tutkijoiden mukaan Firenzestä renessanssikaudesta voidaan käyttää nimitystä ”the city-state civilization”, jossa kaupungit ovat autonomisia sivilisaation kehittäjiä ja ylläpitäjiä.

Suomalaisille Firenze on merkityksellinen myös Alvar Aallon takia. Aalto ihastui Italiaan jo nuorena arkkitehtina ja erityisesti hän arvosti Firenzeä ja sitä ympäröivää maaseutua – Toscanaa. Aalto jopa ehdotti että Jyväskylästä tulisi rakentaa Suomen Firenze. Toscana on kuuluisa kauniista vaihtelevasta maastostaan, viini- ja oliiviviljelmistään ja pienistä historiallisista kaupungeista. Alueella onkin helppo havaita esikuvia joita Aalto on mahdollisesti käyttänyt arkkitehtuurissaan. Firenze on Toscanan itseoikeutettu keskus, joskin iso osa Firenzen viehätystä ja selitystä sen menestykseen on Firenze-Toscana yhdistelmässä. Elävä maaseutu ja dynaaminen kulttuurikaupunki sopivat ja kuuluvat yhteen. Niin ikään Firenzen ruokakulttuuri on omaa luokkaansa. Se on suhteellisen yksinkertaista ja valmistettu paikallisista elintarvikkeista. Oliivit, viini, tomaatti, pasta, leivät ja juustot ovat ruoan perusaineksia. Firenzen ruokakulttuuri perustuu siis vahvasti lähiruokaan ja sen taitavaan käyttämiseen.

Kulttuuri menestystekijänä

Aineettoman talouden sudenkuopista ja suurkaupunkikulttuurin varjopuolista huolimatta on totta, että luovat, monipuolista kulttuuria tarjoavat alueet houkuttelevat niin luovia ihmisiä kuin pääomaakin. Siksi kulttuuri tulee ymmärtää laajemmin elinvoimaisten kaupunkikeskusten menestystekijänä ja hyvinvoinnin lähteenä eikä vain alueellisina

monipuolistajina ja värittäjinä. Käytännössä luovien alojen osaajat ja uutta synnyttävät ihmiset löytyvät useimmin pienistä yrityksistä tai ovat itsenäisiä ammatinharjoittajia tai toimivat freelancereina[42]. He toimivat toimialojen rajapinnoilla kehittäen tulevaisuuden trendejä. Tällaisilla toimijoilla on olennainen rooli alueellisen pioneerihengen luojina, viihtyvyyden lisääjinä ja magneetteina. Luovuuden ja menestyksen positiivinen kehä tarkoittaa sitä, että entiset osaajat houkuttelevat alueelle uusia osaajia – resurssit ja kyvyt hakeutuvat sinne, missä heitä jo on. Tärkeä merkitys on myös avoimella luovuuden kulttuurilla, joka syntyy ihmisten toisilleen luomista yllykkeistä luovaan toimintaan. Kulttuurijärjestelmät – kulttuuriset ekosysteemit – tukevat talouden toimintoja ja toimivat alueiden uudistamisprosessien katalyytteina.

Alueiden kehittämisen perustana luovat alat lisäävät alueiden mahdollisuutta menestyä kansallisessa ja globaalissa kilpailussa ja lähtökohdat keskustelussa liittyvät usein elinkeinoistamiseen ja toimialan yrittäjyyden kehittämiseen. Hyvinvointiyhteiskunnan kehittäjinä kulttuuri ja luovien toimijoiden panokset ovat kuitenkin ennen kaikkea arvokkaita sosiaalisia innovaatioita, jotka liittyvät voimakkaasti paikalliseen ympäristöön ja sen ymmärtämiseen.

[42] Turkki 2009.

V Johtopäätökset: Tulevaisuuden kulttuuriosaaminen

- Kulttuuriosaaminen yksilön ominaisuutena
- Arvo-osaaminen
- Potentian realisoiminen
- Globaali verkostoituminen

Ranskalaisen filosofin Henri Bergsonin filosofian perusksäsite on elämän hyöky, joka on koskaan lakkaamatonta uuden luomista ja synnyttämistä. Ihmisissä elämän voima näkyy luomisen ilossa:

> *"Ilo ilmoittaa elämän onnistuneen, avartaneen aluettansa, saaneensa voiton."*
>
> *"Näemme kaikkialla missä on iloa, myös luovaa työtä…"*
>
> *"Jos siis elämän voitto on kaikilla alueilla luovaa työtä, eikö meidän ole otaksuminen, että inhimillisen elämän oikeutuksena on luova työ, joka voi …. jatkua alinomaa kaikissa ihmisissä: itsensä luomista oman itsensä avulla, persoonallisuuden avartumista ponnistuksella, joka tuottaa paljon vähästä, jotakin olemattomasta, ja kartuttaa joka hetki maailman rikkautta?"*

Kulttuuri laaja-alaisesti vaikuttavana elämän ja yhteiskunnan alueena

Olemme nyt tarkastelleet kulttuuria laaja-alaisesti elämään ja yhteiskuntaan vaikuttavana tekijänä ja elämäntapojen kirjona sekä kuvanneet muuttunutta maailmaa erilaisten ilmiöiden kautta. Kulttuuri muokkaa niin yksilöllistä kuin yhteisöllistä identiteettiä ja ymmärrystä ja tekee näkyväksi erilaisia arvoja ja asetelmia. Demos Helsingin raportissa *Superyksilöistä joukkovoimaan* muistutetaan, että vaikka asiantuntijayhteiskunnassa puhutaan paljon yksilöiden oman osaamisen tunnistamisesta, puheesta puuttuvat lähes kokonaan maininnat keinoista, joilla vahvistetaan yksilön uskoa omaan pystymiseensä yhä koventuvassa kilpailutilanteessa ja nopeasti muuttuvassa ympäristössä. Me nostamme olennaiseksi elementiksi tulevaisuuden kult-

tuuriosaamisen, joka koostuu useasta erilaisesta osaamisalueesta. Se pitää sisällään oman kulttuuriperinnön tuntemusta ja itseymmärrystä sekä luovien ja uusien taitojen oppimista ja kehittämistä, mutta se on myös enemmän. Se on kiinteä osa modernin yksilön ja yhteiskunnan toimintaa ja tulee ymmärtää laaja-alaisesti.

Aineeton, ekologinen ja eettinen kulutus sekä kulttuurin kulutus ovat kasvamassa. Trendit puhuvat kulttuurin yhteiskunnallisen merkittävyyden puolesta. Kansainvälisesti ja kansallisesti kaikilla yhteiskunnan aloilla erityisen selviä voimatekijöitä ovat kestävä kulttuuri, kulttuurinen moninaisuus sekä luovuus. Esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön selonteossa tietä tulevaisuuden menestykseen rakennetaankin sekä säilyttämällä vanhaa ja arvokasta että kehittämällä uusia kiinnostavia kokeiluja ja sovelluksia. Pysyvien kulttuuristen arvojen ja kulttuuriperinnön ymmärtäminen ja vaaliminen ovat luovuuden ja innovaatioiden resurssi ja perusta. Kulttuurisen hyvinvointiyhteiskunnan palvelurakenteiden säilyttäminen, luovasta osaamisesta huolehtiminen ja kulttuuripalvelujen saatavuus kasvattavat yleisöjä, turvaavat kulttuurisia oikeuksia, edistävät hyvinvointia, luovat kotimarkkinoita, edistävät kulttuurivientiä sekä toimivat luovan ammatillisen osaamisen lähtökohtina.[43]

[43] Opetusministeriön julkaisuja 2010:10.

Kulttuuriosaaminen ja talous

Muuttunut maailma – niin maailmanlaajuisen liiketoiminnan kasvu kuin nopea tiedonvälitys ja kulttuurin globalisaatio – asettavat yritykset, yhteisöt ja yksilöt vaativan tehtävän eteen. Vastaaminen haasteisiin vaatii usein panostuksia kokeiluihin ja uudenlaisiin rooleihin, ja erilaisten voimavarojen tunnistamista ja käyttämistä. Kilpailukyvyn turvaaminen edellyttää osaamispohjan laajentamista ja kehityspotentiaalia etsitään usein luovilta toimialoilta. Enää ei riitä oman maan tai edes maanosan olosuhteiden ja kuluttajakansalaisten ymmärtäminen ja paikallisen kehityksen ennustaminen, vaan tarvitaan syvällistä tietoa monien eri alueiden kulttuureista ja tavoista. Uusitalo ja Joutsenvirta (2009) kutsuvat tällaista kykyä hankkia ja käsitellä monipuolista tietoa ja soveltaa sitä käytännön toiminnassa nimikkeellä *kulttuuriosaaminen*. Uusitalo ja Joutsenvirta painottavat kulttuuriosaamista nimenomaan yritysten ominaisuutena, jolloin tärkeäksi muodostuu organisaation kyvykkyys reagoida kulttuurisiin muutoksiin. Tässä kirjassa tarkastelemme kulttuuriosaamista myös yksilön elämänhallinnan kannalta.

Kulttuuriosaaminen organisaatioissa

Kuluttajien ja asiakkaiden sekä kulutuskulttuurien tuntemus: Kuluttaja- tai asiakassuuntautuneisuus, kuluttajakäyttäytymisen ja kuluttajien kulttuuristen ja sosiaalisten tarpeiden ja muutosten ymmärtäminen, kulttuurierojen tiedostaminen

Esteettinen osaaminen ja muotoiluajattelu:
Design management tarkoittaa estetiikan kytkemistä osaksi liiketoimintaa. Tätä ilmentävät esimerkiksi tuotteiden palvelu-, muotoilu- ja myyntiympäristöjen suunnittelu ja arkkitehtuuri, brändijohtaminen, mainonnan ja muun viestinnän tulkintaerojen tunnistaminen, kieli- ja argumentaatiotaidot ja yhteistyötaidot.

Eettinen osaaminen ja sosiaalinen pääoma:
Hyvän tavan mukaiset käytännöt, yrityksen yhteiskuntavastuu ja eettisten periaatteiden noudattaminen, ympäristövaikutuksista huolehtiminen, luottamus, vastavuoroisuus ja sitoutuminen.

(Uusitalo ja Joutsenvirta 2009)

Aiemmin kulttuuriosaamisen käsite liitettiin sellaisiin käsitteisiin kuin sisältötuotanto ja kulttuuriteollisuus, joista puhuminen on taas lähtenyt liikkeelle informaatioteknologian mahdollistamista uusista tavoista tuottaa, tallentaa ja levittää kulttuuria digitaalisessa muodossa.[44] Sisältötuotantoon liittyvien uusien markkinoiden synty on osaltaan vauhdittanut keskustelua ja laajentanut käsitteistöä. Nykyään kulttuuriosaamisen nähdään tuovan kilpailuetua koko yhteiskuntaan riippumatta siitä, että se kehitettiin alun perin kuvaamaan nimenomaan tiettyjen kulttuuritoimialojen ja -organisaatioiden dynamiikkaa.

Elinkeinoelämän näkökulmasta kulttuuriosaamiseen liittyy vahvasti ajatus uudenlaisen osaamisen alan jalostamisesta: kulttuurisia ilmiöitä ja kulttuuripalveluja on kyettävä aiempaa paremmin jalostamaan ja tuotteistamaan. Yritykset voivat nostaa kulttuuriosaamisen tasoa esimerkiksi tutkimustiedon lisäämisellä, ”hiljaista tietoa” keräämällä tai kokemuksista oppimalla[45]. Nykyään painotetaan kuitenkin yhä enemmän siitä, kuinka kulttuuristen merkitysten tunnistamisesta on tullut tärkeä väline myös henkilökohtaisten resurssien hyödyntämisessä ja kuinka kulttuurinen pohja – kulttuurinen pääoma ohjaa yksilöiden toimintaa.[46] Tässä raportissa teemme paluuta tavallaan ilmiön juurille – yksilön kulttuuriosaamiseen.

[44] Kirveennummi ja Neuvonen 2003.
[45] Uusitalo ja Joutsenvirta 2009.
[46] Kirveennummi ja Neuvonen 2003.

Kulttuuriosaaminen elämisen taitona

Kulttuuriosaaminen viittaa laajaan kulttuurisen taustan ymmärtämiseen, esteettiseen ja visuaalisen osaamiseen ja kykyyn puhutella ihmisiä eri kulttuureissa ja eri elämänvaiheissa.[47] Yksilön ominaisuutena kulttuuriosaaminen on kuitenkin ennen kaikkea henkinen voimavara, joka edistää selviämistä muutos- ja menestyspaineissa. Sitä ei tule pelkistää vain taide- tai monikulttuurisuuskasvatukseksi ja -opetukseksi. Tässä teoksessa kuva tulevaisuuden kulttuuriosaamisesta kirkastuu elämisen taidoksi nykymaailmassa ja globaalissa verkostotaloudessa. Kulttuuriosaaminen yhdistyy niin ikään hyvinvointiin ja ennalta ehkäisevään työhön ja on olennainen osa elämänhallintaa. Kulttuuriosaamisen kautta rakennetaan identiteettejä, yhtenäisyyttä, ja omanarvontuntoa.

Tulevaisuuden kulttuuriosaaminen on kykyä löytää tiensä muuttuneessa maailmassa. Sen keskeiset elementit ovat analyysimme mukaan arvo-osaaminen,

Elämänhallinta

Aaron Antonovskyn mukaan elämänhallinta koostuu neljästä osasta. Ensimmäisenä on koherenssi, joka tarkoittaa yleistä elämän orientaatiota.

Toinen on ymmärrettävyyden tunne, joka tarkoittaa yksilön tunnettasiitä, että hän pystyy hahmottamaan voimavaransa ja vuorovaikutuksen ympäristön kanssa. Tällöin ihminen kokee elämänsä loogiseksi ja ennustettavaksi.

Kolmantena on hallittavuus, joka sisältää kokemuksen itsensä ja ympäristön voimavaroista.

Viimeisenä käsitteenä on merkityksellisyys, joka osoittaa yksilön kokemuksen elämän tarkoituksellisuudesta. Mielekkyys osoittaa myös sen, haluaako yksilö ottaa käyttöönsä voimavarojaan erilaisiin elämän sitoumuksiin ja velvoitteisiin.

[47] Uusitalo ja Joutsenvirta 2009.

potentian realisoiminen ja verkottuminen globaalissa maailmassa.

1. Tulevaisuuden arvo-osaaminen ja identiteetti

Arvot vaikuttavat siihen, millaisia tavoitteita yksilö asettaa työlleen, perhe-elämälleen ja yhteiskunnalle. Nykyään ihmiset ovat myös aiempaa tietoisempia ja kriittisempiä merkityksistä ja arvoista. Arvo-osaaminen tarkoittaa herkkyyttä monenlaisille arvoille mutta myös itseymmärrystä ja kykyä ajatella kriittisesti ja tunnistaa erilaisia arvo-alueita, kuten tiedollisia ja sosiaalisia arvoja. Arvo-osaamiseen kuuluu myös empatia, kyky asettua toisen asemaan, sillä arvot tajutaan aina tunteella.[48] Metropolikulttuurille ominainen irrallisuus, välinpitämättömyys ja järjen korostaminen voi heikentää arvojen kehittymistä ja tunnistamista.

Globaalistumisen myötä on erityisesti yritysmaailmassa noussut tarve selvittää monimuotoisuudessa piileviä voimavaroja. Sensitiivisyys erilaisille kulttuurisille ja kielellisille ilmiöille ja eri kulttuureista otetuille vivahteille antaakin uuden mahdollisuuden rikastaa tuotteita esteettisesti ja eettisesti. Tämän potentiaalin valjastamisen ehtona on erilaisista taustoista tulevien työntekijöiden vuorovaikutuksen toimivuus, jonka perustana on yksilöiden kulttuuriosaaminen. Tämä kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen liittyvä osaamisen muoto koostuu paitsi kielitaidon, tapakulttuurin ja neuvottelukäytäntöjen tuntemuksen kaltaisista teknisistä taidoista, myös vieraan kulttuurin pohjalla olevien arvojen syvemmästä ymmärtämisestä. [49]

---

[48] Ahlman 1976.
[49] du Gay 1997; Kirveenniemi ja Neuvonen 2003.

Arvo-osaamiseen kuuluu myös suvaitsevaisuus, jonka perustana on empatia eli kyky asettua toisten ihmisten asemaan. Tällainen suvaitseva kulttuuriosaaminen ei tarkoita yksinomaan erilaisten kulttuurien tuntemista ja hyväksymistä, vaan oikeastaan päinvastoin – kykyä käydä vuoropuhelua ja analysoida erilaisia tilanteita ja kohtaamisia vailla ennakko-oletuksia.[50] Arkielämän kulttuurieroista tulee puhua niin kouluissa, työpaikoilla kuin kotonakin sen sijaan, että tukeutuu ennalta oletettuihin käsityksiin erilaisista kulttuureista ja tavoista kohdata niitä.

Yksilön kannalta arvo-osaamisessa on kysymys paitsi valmiudesta ymmärtää omia tarpeitaan myös kyvystä asettaa arvostuksiaan tärkeysjärjestykseen. Omakohtaisen arvojen järjestykseen asettamisen kautta arvo-osaaminen on näin ollen myös eettisen vastuun lähtökohtia.

Moniarvoisessa yhteiskunnassa identiteetin käsite on vaikea. Yksilöllä voikin olla monta eri identiteettiä sen mukaan mihin ryhmään hän milloinkin kuuluu.[51] Tällainen tasapainottelu näkyy erityisesti nuorten, maahanmuuttajien ja muiden monen kulttuurin välissä elävien ihmisten elämässä. Uusissa tilanteissa ja ympäristöissä ihmisten on luotava uusia käyttäytymismalleja, jotka vastaavat sosiaalisia vaatimuksia, on opittava uusia sosiaalisia arvoja ja etsittävä kanssaihmisten hyväksyntää, jotta voisi kokea edes tasapainoa itsensä ja muiden kanssa. Identiteettikehitys kuitenkin jatkuu läpi elämän ja identiteetin työstäminen on tärkeää aikuisenakin. Esimerkiksi lyhytaikaisten työsuhteiden vaihtuminen, läpi elämän kestävä opiskelu, muutot, parisuhteiden kariutu-

Itse rakennettu identiteetti auttaa parhaiten selviytymään muutostilanteissa.

[50] Esim. Anis 2008.
[51] Hall 1999.

minen tai uusperheen perustaminen edellyttävät omien arvojen, valintojen ja sitoutumisen, siis identiteetin jatkuvaa pohdintaa[52].

Minuus koostuu kaikesta siitä, mitä yksilö on fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Minän avulla peilataan suhdetta muihin. Ihmisen persoonallista elämää ohjaa mielekkyyteen pyrkiminen, minän eheyden säilyttäminen. Ihminen haluaa hallita itseään koskevat tilanteet ja nykypäivän maailmassa tämä on alati haastavampaa. Arvo-osaaminen edistää osaltaan kestävän identiteetin rakentumista.

2. Potentian realisoiminen

Aristoteleen ajatukset elävät edelleen puheissa itsensä toteuttamisessa ja kykyjen löytämisessä.

Ihmisen toiminta on aina sidoksissa päämääriin ja mahdollisuuksiin, tavoitteisiin ja maaleihin. Paljon puhuttu monimuotoinen osaaminen paljastuu vasta, kun sitä käytetään ja kehitetään ihmisen toiminnassa. Tällainen toiminta voidaan jäsentää Aristoteleen potentiaalisuus-aktuaalisuus käsiteparin kautta. Aristoteleen mukaan potentia tarkoittaa ennen kaikkea kykyä, mahdollisuutta tai voimaa tulla joksikin joskus tulevaisuudessa. Kyvyt, taipumukset, voima ja kaikenlainen pystyvyys ovat ymmärrettävissä vain suhteessa muutokseen. Aktuaalisuus taas on läpikäydyn muutoksen lopputulema tai päämäärä. Kenties kuuluisin esimerkki Aristoteleen potentiaalisuus-aktuaalisuus-käsiteparin käytöstä on tammi. Tammenterhona se on *potentiaalinen* tammi, mutta terhosta kasvaa vuosikymmenien aikana *aktuaalinen* tammi eli sen potentia aktualisoituu.

[52] Fadjukoff 2007.

Potentiasta on nähtävä vihjeitä jo ennalta; kykyjen tunnistaminen ja realisoiminen ovat tämän päivän olennaisimpia menestyksen avaimia. Nykyajattelu korostaa kuitenkin Aristoteleesta poiketen, että potentiat muuttuvat olosuhteiden myötä. Omalla toiminnalla voi luoda uusia potentioita ja ikään kuin raivata tilaa (kysyntää) omalle osaamiselle. Jokainen ihminen on erilainen ja oman erilaisuutensa tajuaminen ja hyödyntäminen on potentioiden realisoimisen haastavimpia asioita.

Vaikka termi potentiaali usein pulpahtaa esiin erilaisen kevyen omaapukirjallisuuden kautta, ajatuksen lähtökohdat ovat vakavasti otettavia. On kyse inhimillisistä kyvyistä. Vaikka kaikilla ihmisellä olisikin samat perustarpeet, tarvitsevat ihmiset erilaisia määriä ja erilaisia resursseja toimintamahdollisuuksiensa turvaamiseen. Tässä tullaan taas uudenlaisen omistajuuden kentälle. Olennaista ei ole se, mitä ihmiset omistavat, vaan nimenomaan se, miten he pystyvät hyödyntämään näitä resurssejaan.

Amartya Sen yhdistää potentian realisoimisen laajempaan näkemykseen yhteiskunnan inhimillisestä kehityksestä. Kehityksen tulee avata ihmisille paremmat mahdollisuudet hyödyntää lahjojaan, voimavarojaan, varallisuuttaan ja työvoimaansa. Aktiiviset, luovat, esillä oleviin mahdollisuuksiin tarttuvat ihmiset vievät kehitystä eteenpäin. Sanomattakin on selvää, että köyhyys, sairaudet ja puutteellinen koulutus supistavat ihmisten valinnanmahdollisuuksia. Syrjäytyminen syö inhimillistä ja sosiaalista pääomaa.

3. Globaalista verkostoitumisesta vertaistuotantoon

Nyky-yhteiskunnassa monimuotoiset resurssiverkostot ovat kasvattaneet merkitystään viimeisen 10 vuoden aikana radikaalilla tavalla ja muun muassa bourdieulainen näkemys erilaisista pääomista on tullut olennaiseksi osaksi niin kulttuuria kuin kaupankäyntiä. Pääomateoriat ovat katsantokantoja erityisesti käytössä oleviin resursseihin. Toimintakenttänä on verkostoitunut ja vuorovaikutteinen kulttuuriympäristö, jossa ihminen on upotettu sosiaalisiin verkostoihin ja näissä verkostoissa resurssit ovat aidosti globaaleja.

Prahalad ja Krishnan tuovat kirjassaan *The new age of innovation* esiin näkökulman, jonka mukaan nyt on aika keskittyä yksittäiseen ihmiseen kuluttajana ja toimijana. [53] Kirjan mukaan keskeisiä globaaleja trendejä ovat muun muassa kuluttaja-aktivismin nousu, jatkuva verkkoyhteys kaikkialta, teknologioiden ja teollisuuksien sulautuminen, globaalit markkinat ja raaka-aineiden globaali saatavuus. Näiden trendien keskeiset muutokset koskevat kohderyhmäajattelua ja raaka-aineiden sekä työvoiman hyödyntämistä. Massaräätälöinti ei enää riitä vaan yritysten täytyy pystyä palvelemaan jokaista yksilöä hänen toiveiden mukaisesti eli kohderyhmä on yksilö[54]. Toisaalta erilaiset resurssit ovat globaalisti kaikkien saatavilla ja hyödynnettävissä. Prahalad ja Krishnan (2008) kuvaavat tätä ilmiötä yhtälöllä R=G. Sen perusidea on että voimavaroja ei tarvitse itse omistaa. Tärkeintä on päästä tarvittaviin voimavaroihin käsiksi. Globaalissa taloudessa voimavaroja voidaan

[53] Prahalad and Krishnan 2008.
[54] Prahalad & Krishnan ilmäisevat tämän palvelujen yksilöllisyyden kaavalla N=1 eli palvelu kohdistuu aina yhteen yksilöön kerrallaan ja häntä on kohdeltava yksilöllisten tarpeiden mukaan.

hakea mistä päin maailmaa tahansa ja siinä mielessä maailma on litteä, "*The world is flat*", kuten Friedman[55] asian ilmaisee.

Tämä muutos on aluksi koskettanut vahvimmin yrityksiä, joille on auennut uudenlaisia strategisia mahdollisuuksia niin hyödyntää kuin tarjota joustavia resursseja, mutta globaali verkosto-osaaminen on nykyään kulttuurimme olennaisimpia taitoja myös yksilötasolla.

Verkostoituminen kiteytyy sosiaaliseen pääomaan. Niin institutionaaliset kuin henkilökohtaiset suhteet ovat arvokkaita ja välttämättömiä monien päämäärien saavuttamiseksi. Yhteiskunnan polarisoituminen kuitenkin heikentää sosiaalista pääomaa ja johtaa voimavarojen hukkaamiseen. Kansalaisten voimavaroja voi vahvistaa paitsi huolehtimalla koulutuksesta, myös tukemalla voimaantumista ja vertaistoimintaa ja -tuotantoa. *Vertaistoiminnalla* tarkoitetaan joko vapaamuotoisesti tai organisoidusti järjestäytynyttä keskinäistä toimintaa, jossa ihmiset pyrkivät yhdessä etsimään tukea ja ratkaisemaan erilaisia ongelmia. Toiminta perustuu yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja yhteisiin kiinnostuksen kohteisiin tai samankaltaisiin elämänkokemuksiin.

Vertaistuotanto perustuu toimiviin sosiaalisiin suhteisiin.

Vertaistoiminnalla on vahva ennalta ehkäisevä, yhteiskuntaa uudistava ja kansalaisaktiivisuutta ilmentävä merkitys. Vertaistoiminta kulttuuriosaamisen osana perustuu uskoon ihmisen omista sisäisistä voimavaroista, jotka voidaan saada käyttöön.

Vertaistuotanto taas liittyy olennaisesti sosiaalisen median käsitteisiin (esim. Bauwens 2009). OECD (2007) käytti siitä aiemmin nimitystä

[55] Friedman T. L. 2005.

käyttäjäperusteinen sisällön luonti. Se tarkoittaa sisällönluontia ammattimaisten, kaupallisten ja voittoa tavoittelevien rutiinien ulkopuolella. Sittemmin vertaistuotannon käsite on laajentunut koskemaan kaikenlaista vapaaehtoiseen yhteistoimintaan perustuvaa "joukkotuotantoa", joka voi olla myös materiaalista tuotantoa (vrt. sähköautoprojekti) tai uusia sosiaalisia käytäntöjä (vrt. yhteiskunnalliset yritykset). Kantavana ajatuksena on jo aiemmin käsitelty omistajuuden muutos; vertaistuotantomallissa annetaan kaikille osallistujille tasavertainen mahdollisuus muokata ja levittää tietoa ja taitoa. Tuottajien ja kuluttajien välisen roolijaon hämärtyessä tarvitaan uudenlaista osaamista. Yhteiskunnan tulee tukea vertaistoimintaa ja -tuotantoa esimerkiksi saattamalla laajakaistayhteydet kaikkien ulottuville ja tukemalla tiedon saatavuutta esim. avaamalla julkiset rekisterit ja arkistot.

Kulttuuriosaaminen kaikkien voimavaraksi

Yhteiskunnasta ja työelämästä syrjäytyminen on henkilökohtainen tragedia ja suuri menetys yhteiskunnalle. Syrjäytymisellä on monia syitä, mutta sen voittaminen edellyttää kulttuuriosaamista tämän raportin esittämässä laajassa mielessä. Kulttuuriosaaminen on kykyä elää modernissa, monikulttuurisessa maailmassa. Se on kykyä ja halua käyttää omia voimavarojaan. Siksi voimaantuminen on kulttuuriosaamisen keskeinen anti myös syrjäytymisen voittamisessa. Voimaantuminen tarkoittaa yksinkertaisesti yksilön omien voimavarojen vahvistamista.

Globaalisti verkottunut yhteiskunta kehittyy vahvojen ja monipuolisten pääomien varassa. Erityisen tärkeää on muutosten ymmärtäminen ja tarvittavan kulttuuriosaamisen varmistaminen. Vahvimpana taustalla vaikuttavat talouden kentällä näkyvät tuotantotapojen muutokset. Kulttuurin vastaus tähän pitää sisällään niin uusia tekemisen tapoja kuin resurssien ja teknologioiden luovaa ja joustavaa hallintaa. Toimintaa organisoidaan koko ajan enemmän aineettomien resurssien varaan. Se ei ole vain hypepuhetta, se on ihmisen arkea nyt ja tulevaisuudessa.

Perinteisten instituutioiden tarjotessa yhä vähemmän varmuutta ja tukea, riittävän kulttuuriosaamisen puute voi osoittautua kohtalokkaaksi.

Painotamme kulttuuriosaamista laaja-alaisena pääomana. Se parantaa yksilön mahdollisuuksia elää ja menestyä nykymaailmassa ja yhteiskunnan mahdollisuuksia lisätä elinvoimaisuuttaan. Hahmottelemamme kulttuuriosaamisen alueet kiteytyvät lopulta kahteen kohtaan: elämänhallintaan ja kykyyn luoda arvoa ja merkityksiä.

Sanotaan, että elämänhallinta on elämän mittainen asia. Hallinta on tältä osin tiukasti yhteydessä kasvuun, yksilönkehitykseen ja jatkuvaan oppimiseen. Arvo-osaamisen ja omanarvontunnon ja identiteettien vahvistumisen kautta yksilön mahdollisuudet toimia erilaisissa elämäntilanteissa paranevat.

Elinvoimainen Suomi -raportin tekijöiden suurin kysymys Suomelle on

”Ihannekansalainen” on aktiivinen, globaali, osaava, tiedostava ja verkottunut.

mistä luodaan uutta työtä ja arvoa. Vastauksia kirjoittajat etsivät ennen kaikkea uudenlaisesta johtajuudesta, yrittäjämäisestä asenteesta kaikkeen työhön sekä uudenlaisista tavoista tuottaa hyvinvointia.[56] Raportissa arvioidaan uudelleen myös nykyisen kulttuurimme perusteita ja puhutaan avoimen vuorovaikutuksen toimintakulttuurin puolesta. Kulttuuriosaamisen merkitys korostuu entisestään vauraassa ja "uusien normaalien" yhteiskunnassa, jossa materiaalinen kulutus ei ole tehokas keino taata mielekästä tekemistä tai elämänhallintaa.

Kykyjen tunnistaminen, realisoiminen ja tukeminen sekä omaleimaisen kulttuurin tukeminen moninkertaistavat yhteiskunnan resurssipoolia ja vievät kohti tulevaisuuden osaamisyhteiskuntaa, luovaa ja elinvoimaista palvelutaloutta. Laaja-alaisen kulttuuriosaamisen vahvistaminen lisää myös valmiuksia toimia kansainvälisessä ympäristössä, niin globaaleissa verkostoissa kuin paikallistasolla.

Verkottumisen helppous ja laaja-alaisuus edellyttävät vahvaa sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, joka riippuu yleisestä hyvinvoinnista ja toisaalta myös tukee sitä. Elämä modernissa kaupunkikulttuurissa, jota olemme kuvanneet tässä kirjassa, on moninaista, eikä yhteiskunta aina ruoki tarpeeksi yksilöllisiä elämänpolkuja. Yhteiskunnan polarisoituminen heikentää pääomia ja johtaa voimavarojen hukkaamiseen. Silloin ajaudutaan takaisin luokkayhteiskuntaan tai rakennetaan menestyjien eliittiyhteiskuntaa.

Kulttuuriosaaminen vahvistaa osallisuutta ja parantaa ihmisten mahdollisuuksia osaamisensa kehittämiseen ja käyttämiseen. Kulttuuriosaaja tietää millaisessa kulttuurissa elää ja mihin arjen ratkaisut työstä, ihmissuhteista tai kulutuksesta perustuvat. Kulttuuriosaamisen

[56] Elinvoimainen Suomi -raportti, 2010.

kehittäminen haastaa pohtimaan arvojen merkitystä, verkostojen toimivuutta ja mahdollisuuksien toteutumista. Sen tulisi olla sellainen perustaito, joka luo pohjan arjessa selviämiselle.

> *Ihminen kokee itsensä hyödylliseksi voidessaan antaa jotakin, jolla on muille merkitystä.*
>
> *-Richard Sennett*

Kirjallisuus

Ahlman, E. 1976. Kulttuurin perustekijöitä, Kulttuurifilosofisia tarkasteluja. Jyväskylä: Gummerus.

Alanen, A. 2006. Luovaan talouteen päästään vain kaikkien alojen luovuuden avulla. Heinäkuun artikkeli, CreaM. http://www.cream.oulu.fi/tutkimus/documents/KK_artikkeli_Alanen.pdf, viitattu 9.2.2011.

Anis, M. 2008. Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Helsinki: Väestöliitto.

Antonovsky, A. 1987. Unraveling The Mystery of Health - How People Manage Stress and Stay Well. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Ahponen, P. ja Kangas, A. (toim.) 2005. Construction of Cultural Policy. SoPhi 94. Jyväskylä: Minerva.

Bauwens, M. 2009. Class and capital in peer production. Capital & Class Spring 2009. nro. 97.

Bauman, Z. 1996. Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.

Benjamin, W. 1936. Taideteos teknisen uusinnettavuutensa aikakaudella. Messiaanisen sirpaleita. Helsinki: Tutkijaliitto.

Benkler, Y. 2006. The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom. New Haven: Yale University Press.

Bland, J. 2010. Yhteiskunnallinen yritys – ratkaisu 2000-luvun haasteisiin - Ison-Britannian malli ja sen kokemukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 22/2010.

Bourdieu, P. 2000. The Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. London: Routledge.

Bourdieu, P. 1986. The Forms of Capital. Teoksessa Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Toimittanut Richardson, John G. Greenwood Press. s. 241-258.

Bruun, O., Eskelinen T., Kauppinen, I. ja Kuusela H. 2009. Immateriaalitalous - kapitalismin uusin muoto. Helsinki: Gaudeamus.

Cesati, F. 1999. The Medici, Story of a European Dynasty. Mandragora.

Cowen T. 2002. Creative Destruction: How Globalization is Changing the World's Cultures. Princeton: Princeton University Press.

Demos Helsinki. 2010. Onnellisuupoliittinen manifesti. Helsinki: WWF.

Demos Helsinki. 2010. Superyksilöistä joukkovoimaan – Mitä osaamispuheessa puhutaan ja pitäisi puhua. Helsinki: EK:n Oivallus-hankkeen II esiselvitys, Demos Helsinki.

Dewey, John (2006): Julkinen toiminta ja sen ongelmat. Tampere: Vastapaino.

du Gay, P. 1997. Introduction. Production of Culture/Cultures of Production, 1-10. London: Sage.

Elinvoimainen Suomi –raportti. 2010. Helsinki: Sitra.

Fadjukoff, P. 2007. Identity Formation in Adulthood. Jyväskylä: University of Jyväskylä,

Friedman, T. L. 2005. The World is Flat, A Brief History of the Twenty-First Century. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Goffman, E. 1967. Interaction Ritual: Essays in face to face behavior. Garden City, New York: Doubleday.

Hall, S. 1999. Identiteetti. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Hardin, G. 1968. "The Tragedy of the Commons". *Science* 162, 1243-1248.

Hautamäki, A. 1996. Individualismi on humanismia. Teoksessa A. Hautamäki, E. Lagerspetz, J. Sihvola, J. Siltala ja J. Tarkki, Yksilö modernin murroksessa, Gaudeamus, 1996, s. 13-44.

Hautamäki, A. (toim.) 2008. Arvot, työ ja vastuu. Yritystoiminnan ehdot arvonmuodostuksen uudessa logiikassa. Helsinki: Sitra.

Hautamäki, A. 2009. Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Teoksessa Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30, 6-25.

Inkinen, S.; Karkulehto, S.; Mäenpää, M. ja Timonen, E. 2006. Minne matka, luova talous? Oulu: Rajalla.

Inkinen S. ja Karkulehto S. (toim.) 2007. Puhepidot Tornissa ja muita näkökulmia luovien toimialojen nykyhetkeen. Taideaineiden ja antropologian laitoksen julkaisuja A. Kirjallisuus 16. Oulun yliopisto.

Kainulainen, K. 2009. Itseohjautuva kulttuuri ja strateginen aluekehitystyö. Teoksessa Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30. Helsinki: Yliopistopaino.

Kajanoja, J. 2009. Sosiaalinen pääoma: yhteisöllisyyden paluuta vai henkistä väkivaltaa. Yhteiskuntapolitiikka 2009:1 s. 72-79.

Kirveennummi, A. ja Neuvonen, A. 2003. Kulttuuriosaamisen merkitys kansalliselle kilpailukyvylle. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun Kauppakorkeakoulu.

Kulttuuri - tulevaisuuden voima; Toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta. Opetusministeriön julkaisuja 2010:10.

Lakso, T. ja Kainulainen, K. 2001. Sivusta aluekehityksen ytimeen! Perinnettä vai bisnestä? Kulttuurin paikalliset ulottuvuudet, 18–31. Toim. Sulevi Riukulehto. Jyväskylä: Atena kustannus.

Landry, C. ja Bianchini, F. 1998. Luova kaupunki. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Leadbeater, C. 1999. New measures for the new economy. OECD, Amsterdam, paper presented at the International Symposium Measuring Reporting Intellectual Capital: Experiences, Issues, and Prospects.

Liikanen, H. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.

Lin, N. 2001. Social Capital: A Theory of Social Structure and Action. NY: Cambridge University Press.

Noro, A. 1991. Muoto, moderniteetti ja 'kolmas'. Tutkiema Georg Simmelin sosiologiasta. Tutkijaliitto.

OECD. 2007. Working Party on Information Technology: Participative Web: User–Created content. http://www.oecd.org/dataoecd/57/14/38393115.pdf, viitattu 9.2.2011.

Ostrom, E. 1990. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press.

Pekonen, O. ja Pulkkinen, L. 2002. Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniikan kehitys. Esiselvitys. Tulevaisuusvaliokunta, Teknologian arviointeja 11. Julkaisu 5/2002. Helsinki: Eduskunnan kanslia.

Prahalad, C. K. ja Krishnan, M.S. 2008. The New Age of Innovation: Driving Cocreated Value Through Global Networks. New York: McGraw-Hill.

Ruokolainen, O. 2008. Kulttuuri ja aluekehittäminen. Luova Tampere -ohjelma uusien mahdollisuuksien avaajana. Tampereen yliopisto, Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö, Sente-julkaisuja 28/2008.

Sassi, S. 2000. Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä. Tutkimus Internetistä ja uusista politiikan muodoista. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Sennett, R. 2007. Uuden kapitalismin kulttuuri. Tampere: Vastapaino.

Serres, M. 1994. Luontosopimus. Tampere: Vastapaino.

Sihvola, J. 1998. Toivon Vuosituhat, Eurooppalainen ihmiskuva ja suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuus. Jyväskylä: Atena (Sitra 185).

Simmel, G. 2005. Suurkaupunki ja moderni elämä. Helsinki: Gaudeamus.

Sirviö, P. 2007. Luovuus ja suomalaisen kulttuuripolitiikan aallot. Teoksessa Inkinen, S. ja Karkulehto, S. (toim.) 2007. Puhepidot Tornissa ja muita näkökulmia luovien toimialojen nykyhetkeen. Taideaineiden ja antropologian laitoksen julkaisuja A. Kirjallisuus 16. Oulun yliopisto.

Staffans, A. ja Väyrynen, E. (toim.) 2009. Oppiva kaupunkisuunnittelu. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtuurin laitoksen julkaisuja 2009/98. Espoo: Painotalo Casper Oy.

Taalas, S. 2009. Kohti hybriditalouden haastetta. Keskustelua luovasta taloudesta Suomessa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 2009.

Tapscott, D. ja Williams, A. D. 2007. Wikinomics, How Mass Collaboration Changes Everything. Portfolio.

Throsby, D. 2001. Economics and Culture. Cambridge University Press.

Throsby, D. 2004. Kohti valtavirtaa, kulttuuri- ja talouspolitiikan yhdistäminen globalisoituvassa maailmassa. Teoksessa Suomen kulttuurirahasto 2004.

Turkki, T. 2009. Luova talous kehittyy vain linkittämällä luovat keskukset ja alueiden potentiaali toisiinsa. Teoksessa Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä. Opetusministeriön julkaisuja 2009:30, 50-55.

Uusitalo, L. ja Joutsenvirta, M. (toim.) 2009. Kulttuuriosaaminen - tietotalouden taitolaji. Helsinki: Gaudeamus/Helsinki University Press.

Verganti, R. 2009. Design Driven Innovation. Harvard Business Press.

Virno, P. 2006. Väen kielioppi. Helsinki: Tutkijaliitto.

Von Bruun, S. ja Kirvelä, T. 2009. Suurten kaupunkien tulevaisuus ja tulevaisuuden kaupunkipolitiikka. Acta nro 212. Suomen Kuntaliitto.

Von Hippel, E. 2005. Democratizing Innovation. Cambridge: The MIT Press.

Kirjoittajat:

Antti Hautamäki
Tutkimusprofessori, FT
Agora Center, PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto
E-mail: antti.e.hautamaki@jyu.fi
Puh. 050 5639464

Kaisa Oksanen
Tutkimuskoordinaattori, FT
Agora Center, PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto
E-mail: kaisa.oksanen@jyu.fi
Puh. 040 7626793

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
AGORA CENTER

ISBN 978-951-53-3346-9 (nid.)
ISBN 978-951-53-3347-6 (PDF)